

Päivi Saarenko

OPETTAJAOPISKELIJOIDEN NÄKEMYKSIÄ YRITTÄJYYDESTÄ JA YRITTÄJYYSKASVA- TUKSESTA - RAUMAN PILOTTIHANKE

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Porin yksikkö
Sosiaalipolitiikka
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2019

TIIVISTELMÄ

Saarenko, Päivi: OPETTAJAOPISKELIJOIDEN NÄKEMYKSIÄ YRITTÄJYYDESTÄ JA YRITTÄJYYSKASVATUKSESTA – RAUMAN PILOTTIHANKE

Pro gradu -tutkielma, 50 s., lähteet ja liitteet 7 s.

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta, Porin yksikkö

Sosiaalipolitiikka

Ohjaajat: Katja Repo ja Satu Kalliola

Toukokuu 2019

Olen tässä pro gradu -tutkielmassa kiinnostunut yrittäjyydestä. Pohdin ja tarkastelen yrittäjyyttä yrittäjyyskasvatuksen lähtökohdista. Tutkimukseni empiirinen näkökulma on opettajaopiskelijoiden näkemykset yrittäjyyskasvatuksesta osana Rauman kaupungin ja Rauman opettajankoulutuslaitoksen yhteistoimin toteuttamaa pilottihanketta. Pilottihanke toteutettiin edistämään yrittäjyyskasvatuksen toteuttamista erityisesti Rauman alueella. Tutkimukseni aineistona on fokusryhmähaastatteluaineisto ja lyhyet esseet. Tutkimuksessani oli mukana viisi opettajaopiskelijaa.

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus. Kysyn, (1) millaisia temaattisia kokonaisuuksia on paikannettavissa opettajaopiskelijoiden näkemyksistä yrittäjyyskasvatuksesta ja (2) millaisista osakokonaisuuksista teemat rakentuvat. Vastaan kysymyksiini sisällönanalyysin keinoin.

Työni tuloksena opettajaopiskelijoiden näkemykset yrittäjyydestä ja yrityskasvatuksesta jäsentyvät kolmen kokoavan teeman alle. Teemassa yksi tarkastellaan yrittäjyyskasvatusta ilmiönä yrittäjyyskasvatuksen käsitteen kautta. Teemassa kaksi lasta tarkastellaan luokassa. Teemassa kolme ollaan luokan ulkopuolella ja yrittäjyyskasvatusta tarkastellaan laajemmin yhteiskunnan ja koulun rakenteiden kautta. Tässä edetään siis yksittäisestä käsitteestä yhteiseen tavoitteeseen.

Ensinnäkin yrittäjyyskasvatuksesta muotoutui aineistossa hyvin moni-ilmeinen. Sen sisään muotoutui kolme erillistä alateemaa: yrittäjyyskasvatuksen käsitteen subjektiivisuus eli ajatus siitä, että näkemyksiin yrittäjyyskasvatuksesta vaikuttavat vahvasti vastaajan omat mielipiteet ja kokemukset, yrittäjyyskasvatus kokonaisvaltaisena opetuskokonaisuutena ja yrittäjyyskasvatus pohjana elinikäiselle oppimiselle. Toinen teema on lapsen asema oppimisessa. Opettajaopiskelijat hahmottivat yrittäjyyskasvatusta vahvasti lasten ja oppilaiden näkökulmasta. Aineistoissa korostuikin yhtäältä lasten vastuullistaminen oppimisessa ja toisaalta lasten vertaisryhmien hyödyntäminen. Kolmas teema, joka jäseni aineisto, oli tarve toimivaan vuoropuheluun. Se on tavoite, joka liittyy yrittäjyyskasvatuksen laajempaan koulumaailmaan ja yhteiskunnan kontekstiin. Tarvitaan siis aitoa vuoropuhelulla opetuksen, tavoitteiden ja opettajien välillä. Samoin lapset tulee ymmärtää osana laajempaa yhteiskuntaa.

Avainsanat: yrittäjyys, yrittäjyyskasvatus, vuorovaikutus, opettajaopiskelija

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 YRITTÄJYYS JA YHTEISKUNTA	3
2.1 Yrittäjyysideologian historiaa	3
2.2 Yrittäjyys ja hyvinvointivaltio	6
2.3 Yrittäjyys käsitteenä	10
3 YRITTÄJYYSKASVATUS KOULUN KONTEKSTISSA	12
3.1 Kasvatus	12
3.2 Yrittäjyyskasvatus ja oppiminen	14
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	18
4.1 Tutkimuskysymykset	18
4.2 Yrittäjyyskasvatuksen Case Raumalla	18
4.3 Tutkimusorientaatio ja aineiston keruu	19
4.4 Sisällönanalyysi	23
4.5 Aineiston analysointi	24

5 OPETTAJAOPISKELIJOIDEN NÄKEMYKSET YRITTÄJYYDESTÄ JA YRITTÄJYYSKASVATUKSESTA	25
5.1 Teema 1: Moni-ilmeinen yrittäjyyskasvatus	26
5.2 Teema 2: Lapsen asema oppimisessa	31
5.3 Teema 3: Toimiva vuoropuhelu	39
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	47
LÄHTEET	51
LIITTEET	
Liite 1 Haastattelukysymykset	

1 JOHDANTO

Tutkimukseni taustalla on idea yrittäjyyden tärkeydestä yhteiskunnan toiminnalle ja ihmisten toimeentulolle. Yrittäjyyden tärkeyttä korostetaankin yhteiskunnassamme monin tavoin ja muodoin. Asia on tullut esille myös valtiovallan taholta. Tasavallan presidentti Sauli Niinistö (ks. Tasavallan presidentin kanslia) on korostanut nuorten yrittäjyyden merkitystä osana nuorten kiinnittymistä yhteiskuntaan. Uudenvuoden puheessaan vuonna 2018 hän huomioi, että vaikka talous on kääntynyt nousuun ja työllisyys on parantunut, niin kansantaloutemme ei vielä ole vuoden 2008 tasolla. Presidentti pitää ilonaiheena sitä, että nuoret ovat kiinnostuneet ryhtymään yrittäjiksi. Hän sanoo, että on tapahtunut laajempaakin asennemuutosta tällä saralla. Nuorille on tullut luottamusta itseensä. Presidentti ottaa esille myös nuorten turvattomuuden tunteen, syrjäytymisen ja kiusaamisen. Presidentti kuuluttaa empatian tunnetta nuoria kohtaan ja toisten ihmisten kunnioittamista. Hän korostaa sitä, että nuorille on annettava aito mahdollisuus vaikeuksien voittamiseen.

Yrittäjyyteen voidaan myös kouluttautua ja sitä voidaan opettaa. Tästä on esimerkkinä yrittäjyyskasvatus, joka on muotoutunut osaksi niin yleissivistävää kuin ammatillistakin koulutusta. Yrittäjyyttä opetetaan tietoisestikin. Tämä on nähty tärkeäksi, koska yhteiskunta on tullut yhä monimuotoisemmaksi ja työn tekemisen muodot ovat muuttuneet. Työ ei ole enää selkeästi joko palkkatyössä olemista tai yrittäjänä toimimista, vaan se on monimuotoisempaa. Tarvitaan alusta alkaen hyvä pohja, johon henkilö voi perustaa työelämän aikaisen uransa. Tämän pohjan luominen alkaa koulusta.

Olen tässä pro gradu -tutkielmassa kiinnostunut yrittäjyydestä. Pohdin ja tarkastelen yrittäjyyttä yrittäjyyskasvatuksen lähtökohdista. Tutkimukseni empiirinen näkökulma on opettajaopiskelijoiden näkemykset yrittäjyyskasvatuksesta osana Rauman kaupungin ja Rauman opettajankoulutuslaitoksen yhteistoimin toteuttamaa pilottihanketta. Pilottihanke toteutettiin edistämään yrittäjyyskasvatuksen toteuttamista erityisesti Rauman alueella. Tutkimukseni aineistona ovat fokusryhmähaastatteluaineisto ja lyhyet esseet. Tutkimuksessani oli mukana viisi opettajaopiskelijaa.

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus. Kysyn

(1) Millaisia temaattisia kokonaisuuksia on paikannettavissa opettajaopiskelijoiden näkemyksistä yrittäjyyskasvatuksesta?

(2) Millaisista osakokonaisuuksista teemat rakentuvat?

Vastaan kysymyksiini sisällönanalyysin keinoin.

Tutkimukseni jäsentyy seuraavasti. Johdannon jälkeen luvussa kaksi lähestyn yrittäjyyttä ja yhteiskuntaa. Keskityn luvussa ensin aiheeseen yrittäjyysideologian historian kautta. Tämä auttaa ymmärtämään myös nykyhetkeä. Seuraavaksi tarkastelen yrittäjyyttä ja hyvinvointivaltiota. Luvun lopussa käsittelen yrittäjyyttä käsitteenä.

Luvussa kolme siirryn käsittelemään yrittäjyyskasvatusta koulun kontekstissa. Aluksi tarkastelen kasvatusta. Sen jälkeen käsittelen yrittäjyyskasvatusta ja oppimista. Luvussa neljä otan esille tutkimuksen toteuttamisen. Ensiksi esittelen tutkimuskysymykset. Tutkimuskysymyksissä kysyn aineiston pohjalta ensinnäkin sitä, millaisia temaattisia kokonaisuuksia on paikannettavissa opettajaopiskelijoiden näkemyksistä yrittäjyyskasvatuksesta ja toiseksi millaisista osakokonaisuuksista teemat rakentuvat. Tämän jälkeen siirryn esittelemään yrittäjyyskasvatuksen Casen Raumalla. Seuraavaksi otan esille tutkimusorientaation ja aineiston keruun. Sitten esittelen sisällönanalyysin. Luvun lopuksi esittelen aineiston analysoinnin.

Luvussa viisi siirryn tarkastelemaan opettajaopiskelijoiden näkemyksiä yrittäjyydestä ja yrittäjyyskasvatuksesta empiirisen aineiston kautta. Empiirisen aineiston käsittelystä nousevat ideat ja analysointi paljastavat lopulta mitä aineistosta saadaan irti. Luku kuusi on johtopäätökset ja pohdinta.

Työni tuloksena opettajaopiskelijoiden näkemykset yrittäjyydestä ja yrittäjyyskasvatuksesta jäsentyvät kolmen kokoavan teeman alle. Teemassa yksi tarkastellaan yrittäjyyskasvatusta ilmiönä yrittäjyyskasvatuksen käsitteen kautta. Teemassa kaksi lasta tarkastellaan luokassa. Teemassa kolme ollaan luokan ulkopuolella ja yrittäjyyskasvatusta tarkastellaan laajemmin yhteiskunnan ja koulun rakenteiden kautta. Tässä edetään siis yksittäisestä käsitteestä yhteiseen tavoitteeseen.

2 YRITTÄJYYS JA YHTEISKUNTA

Se, mitä yrittäjyydestä ajatellaan ja kuinka sitä on mahdollista toteuttaa, on aina vahvasti sidoksissa ympäröivään yhteiskuntaan. 1700-luvulla alettiin korostaa sitä, että yhteiskunnassa tarvitaan yrittelijästä mieltä. Myös toimintaympäristöjä pyrittiin muuttamaan yrittäjyydelle suotuisiksi. Tuolloin kiinnitettiin huomiota myös inhimillisen onnen lisäämiseen. Kun ihmiset olivat onnellisia, niin he pystyivät työskentelemään enemmän ja heidän toimeentulonsa parani.

1800-luvulla alkoi teollistuminen. Sen myötä perustettiin yrityksiä ja tehtaita. Suuremmissa yksiköissä ihmiset pystyivät toteuttamaan sitä mihin eivät yksin pystyneet.

1860-luvulta alkaen talouspolitiikassa alettiinkin kiinnittää entistä enemmän huomiota myös eettisiin ja sosiaalisiin näkökohtiin. Tärkeäksi tuli myös huolehtia ihmisten sosiaalisista olosuhteista ja elämän ehdoista. Yrittäjyydestä keskustellaan nykyään hyvin monitieteellisesti. Tällainen keskustelu voimistui erityisesti 1980-1990-luvuilla. Nykyisin yrittäjyys jaetaan yrittäjyyskasvatuksen yhteydessä yleensä neljään yrittäjyyden muotoon: ulkoiseen yrittäjyyteen, sisäiseen yrittäjyyteen, omaehtoiseen yrittäjyyteen ja organisaatioyrittäjyyteen.

Seuraavaksi esittelen yrittäjyyskasvatusta ensin yrittäjyysideologian historian kautta. Etenen tässä ajallisesti 1700-luvulta alkaen nykyhetkeen. Tähän olen kytkenyt myös uusliberalismin esittelyn. Sen jälkeen otan esille yrittäjyyden ja hyvinvointivaltion. Lopuksi käsittelen yrittäjyyden käsitettä.

2.1 Yrittäjyysideologian historiaa

1700-luvun alussa Ruotsi-Suomessa kritiikki perinteistä maailmankuvaa kohtaan alkoi yleistyä. Tuolloin, jyrkän puhdasoppisuuden aikana, elämän keskeisenä tarkoituksena oli valmistautuminen tuonpuoleiseen eli kuoleman jälkeiseen elämään. Ihmisten ponnistelujen ja työnteon tärkeänä päämääränä ja lähtökohtana oli uskonnollinen hurskaus. Esille nousikin ajatus siitä, että ihmisen siveellinen elämä voisi perustua muuhunkin kuin tuonpuoleiseen valmistautumiseen. Taivaan ilojen odottelu alkoi korvautua pikkuhiljaa ajatuksella, että autuas olotila oli pyrittävä saavuttamaan jo maan päällä. Alettiin tavoitella onnea. Sen edellytyksenä oli se, että käytetään ihmiselle annettuja hengenlahjoja ja noudatetaan luomistyössä luontoon kätkeytyä järjestystä. (Ikonen 2007, 51-52.)

1700-luvulla arvomaailma muuttui yhä yrittäjämyönteisemmäksi. 1700-luvun lopulla uudenaikaiseksi hyveeksi tuli oma-aloitteisuus, johon kuului myös taloudellinen toimeliaisuus. 1700-luvulla voimistui myös käsitys siitä, että tarvittiin yrittelijästä mieltä. Tämän saamiseksi tarvittiin tietoista kasvatusta. Pelkän asennekasvatuksen ja tiedon jakamisen ei katsottu myöskään pelkästään riittävän vaan taloudellisen yrittäjyyden eteenpäin vieminen vaatii myös toimintaympäristön muuttamista suotuisaksi. (Emt., 58-59.)

Adam Smithin käsite *näkymätön käsi* tuli esille 1770-luvulla. Sillä tarkoitettiin sitä, että vapailla markkinoilla resurssit kohdentuvat tehokkaasti. (Begg & Vernasca & Fischer & Dornbusch 2011, 15.) Kun jokainen ihminen pyrkii sijoittamaan pääomansa kotimaan tuotantoelämän tukemiseen ja suuntaamaan tuotantoelämää niin, että tuotanto on mahdollisimman suuri, niin hän myös samalla ponnistelee kasvattaakseen yhteiskunnan tulot mahdollisimman suuriksi. Yksilö ei sinällään pyri edistämään yhteistä hyvää. Tukiessaan kotimaan tuotantoelämää yksilö ajattelee vain oman asemansa turvaamista ja hän tavoittelee vain omaa etuaan. Tässä häntä ohjaa *näkymätön käsi*, joka ohjaa häntä edistämään päämäärää, joka ei sisälly hänen omiin päämääriinsä. Kun yksilö tavoittelee omaa etua, niin hän edistää yhteiskunnan etua tehokkaammin kuin silloin kun, hän pyrkii nimenomaisesti edistämään yhteiskunnan etua. (Smith 2015/1776, 448.)

Valistusajan talousajattelun tyypillinen edustaja oli Suomessa Anders Chydenius. Hänen mukaansa tavoitteena ei ollut talouden tehostuminen, vaan sen sijaan hän oli inhimillisen onnen lisäämisen kannalla. Hänen mielestään tarpeettomat talouden toiminnan esteet oli poistettava. Hän ei kuitenkaan ollut sitä mieltä, että markkinoiden säätelystä olisi kokonaan luovuttava. (Ikonen 2007, 51.)

Neologia on 1700-luvun teologinen suuntaus, jossa etsittiin sopusointua kristinuskon, luonnontieteen ja filosofian välillä. Uskontoa alettiin järkeistää. Alettiin tähdentää maallisen elämän merkitystä. Ruotsi-Suomessa talousajattelun ytimen muodosti paljolti lähimmäisen auttamisen periaate, ylellisyyden karttaminen ja työnteon velvoite. Ihmiset oli saatava yrittämään enemmän yhteisen hyvän vuoksi. Luterilainen eetos sopi hyvin yhteen valistusajattelun kanssa. Myös esivalta oli uuden ajattelutavan kannalla, sillä se merkitsi myös valtion vaurastumista. Lehdistön kautta välittyi tuolloisen talousajattelun ydin; esimerkiksi sanonta ”Otsa hiessä sinun tulee leipäsi ansaitseman”. (Ikonen 2007, 53-55.) Sanonnat jäivät elämään kansan keskuuteen.

1800-luvulla alkoi teollistuminen. Teollisuuslaitoksia ja suuryritykset perustettiin teollistumisen myötä. Organisaatiomainen toimintatapa yleistyi koskemaan koko yhteiskuntaan. Yhteiskuntaan tuli myös tehokkuutta, rationaalisuutta ja hierarkkisuutta. (Kyrö 1997, 190.)

Organisaation idea perustuu siihen, että yhdessä ihmiset pystyvät toteuttamaan sitä mihin eivät yksin pysty. Voidaan ajatella, että laajin organisaatio on yhteiskunta. Organisaatiota luonnehtii se, että sillä on yhteinen tavoite ja se on inhimillisen toiminnan ja vuorovaikutuksen tuote. (Kyrö 1997, 143-144.)

Uusliberalismi on usein esillä yrittäjyyskasvatuksesta puhuttaessa, sen takia otan sen tässä tutkimuksessani esille. Siitä esitetään voimakkaita mielipiteitä. Uusliberalismi on ajan tuotos. Sen ilmentyminen riippui talouden tilanteesta. Uusliberalismin tuloa enteili sen ajatuksille sopiva ilmapiiri.

Sodan jälkeen Euroopassa oli vallalla keynesiläinen talouspolitiikka. Siinä luotettiin siihen, että julkinen sektori tarjoaa palvelut ja taloudessa uskottiin täystyöllisyyteen. Kannatettiin myös yksityistämistä. Siinä uskottiin yksilöön sekä palvelun tuottajana että kuluttajana. Uskottiin myös siihen, että yksityinen sektori pystyy hoitamaan kaikki asiat kuntoon yhteiskunnassa. (Koskiahio 2008, 20.) Taloudessa oltiin siirrytty tehokkuusajatteluun. Yksilön tuli toimia itse omaksi parhaakseen.)

Uusliberalismi on usein esillä yrittäjyyskasvatuksesta puhuttaessa. Uusliberalismin nousu alkoi 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa. Vuonna 1971 dollari irrotettiin kultakannasta ja maailman markkinoilla siirryttiin vapaasti kelluvien vaihtokurssien aikaan. Tämä globaali rahoitusjärjestelmä alkoi asettaa ehtoja taloudelle. Se merkitsi sitä, että valtioiden pitää suosia ilmapiiriä, joka oli liiketoiminnalle otollista. (Keskitalo-Foley & Komulainen & Naskali 2010, 20-22; Patomäki 2007, 10-11.) Uusliberalismi kannattaa siis yrittäjyyttä.

Uusliberalismista ollaan montaa eri mieltä. Uusliberalismi on poliittisen taloustieteen teoria. Sen mukaan ihmisten hyvinvointia voidaan parhaiten edistää siten, että vapautetaan yksilön yrittelijäisyys ja osaaminen viitekehyksessä, jota määrittelevät vahva yksityinen omistusoikeus, vapaat markkinat ja vapaa kauppa. Valtion tehtävänä on huolehtia tästä viitekehyksestä. Valtion puuttumista markkinoiden toimintaan tulee välttää markkinoiden luomisen jälkeen. Uusliberalismi

on vallannut alaa poliittis-taloudellisessa toiminnassa ja ajattelussa kaikkialla maailmassa 1970-luvun jälkeen. (Harvey 2008, 7-8.)

Suomeen uusliberalismi tuli 1980-luvulla. Laman iskiessä Suomeen vuonna 1991 uusliberalismi oli jo saavuttanut ideologisen johtoaseman täällä. (Patomäki 2007, 55.) Uusliberalismilla on pyritty saavuttamaan pääoman kasautumista. Tämä on kuitenkin toteutunut maailman laajuisesti katsottuna varsin vähäisesti. Inflaation hillintää pidetään uusliberalismin ainoana kattavana saavutuksena. (Harvey 2008, 188-190.) Varallisuuden ja tulojen uudelleenjakaminen on uusliberalismin merkittävin saavutus (emt. 194). Uusliberalismi on tuottanut myös paljon tuhoa (emt., 8). Esimerkkinä tästä on maailmanlaajuinen rahoituskriisi 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen lopussa. Se johtui esimerkiksi Yhdysvaltojen holtittomasta talouspolitiikasta. Tässä tilanteessa Yhdysvaltain hallitus jätti huolehtimatta kansalaisten hyvinvoinnista lukuun ottamatta sotilaallisia toimia ja poliisitoimea, joita tarvitaan levottomuuksista huolehtimiseen ja kurin ylläpitämiseen. (Emt. 187.)

Uusliberalistisessa koulutuspolitiikassa markkinamuotoisuuden keskeinen tulos yksilön kannalta on se, että markkinat sekä poistavat sosiaalisuutta että lisäävät sitä. Ne voivat tuhota yhteisöllisyyden ja luoda sellaisia identiteettejä, jotka ovat keskittyneet kilpailevaan individualismiin ja välineellisyyteen. Vapaassa markkinataloudessa luotetaan siihen, että ihminen on perusluonteeltaan itsekäs ja siksi markkinat ja kilpailu ovat luonnollista. (Rinne & Kivirauma & Lehtinen 2015, 122.) Nämä uusliberalismille ominaiset piirteet eivät sovi yrittäjyyskasvatukseen monilta osin. Yrittäjyyskasvatus on inhimillisempää toimintaa. Siinä korostuu enemmän toiminnan laatu kuin määrä. Ajatellaan yksilön parasta kokonaisuutena ja pitkällä tähtäimellä.

2.2 Yrittäjyys ja hyvinvointivaltio

Sosiaalipolitiikan ja hyvinvointivaltion synty ovat olennaiset taustavaikuttajat yrittäjyydelle ja työntekijöiden turvallisuudelle. Sosiaalipolitiikan kertomukseen liittyy teollistuminen, kapitalisoituminen, sosiaalinen kysymys, työvoiman uusintaminen ja hyvinvointivaltio. Sosiaalinen kysymys syntyi siitä, kun kapitalististen perusinstituutioiden toiminta aiheutti riskejä, joita yksilö ei kyennyt itse hoitamaan. Näitä riskejä piti siis valtion hoitaa. Sosiaalipolitiikka on Euroopassa ollut valtioiden kansallista politiikkaa. Suomessa sosiaalipolitiikan tavoitteena on ollut pitää työvoima mahdollisimman hyvässä kunnossa. (Koskiahho & Nurmi & Virtanen 1999, 18-20.)

Raunio (1989, 1) mukaan sosiaalipolitiikan kirjallisuudessa sosiaalipolitiikan synty johtuu siitä, että kaikkina aikoina on ollut sairaita, orpoja, vanhuksia ja muita avun tarpeessa olevia, joista on huolehdittu sosiaalipolitiikan avulla tai, että sosiaalipolitiikka syntyi teollistuvasta yhteiskunnasta johtuvien ongelmien korjaajaksi. Nämä kaksi ovat tapahtuneet eri aikoina. Ensimmäisen tulkinnan mukaan sosiaalipolitiikka on yhteiskunnallisena toimintana vanha ilmiö ja ulottuu yhteiskunnallisen elämän alkulähteille asti. Jälkimmäisen tulkinnan kannattajat ovat sitä mieltä, että sosiaalipolitiikasta voidaan puhua vasta sosiaalipolitiikka -termin tultua käyttöön.

Armas Nieminen (1955/1984, 17-18) on sitä mieltä, että sosiaalipolitiikka terminä on ollut käytössä vasta 1800-luvun puolivälistä asti, mutta yhteiskunnan on täytynyt jo vanhimmista sivistysvaltioista alkaen auttaa yksilöitä, joita heidän sukunsa tai kukaan muukaan ei ole auttanut. Jo idän vanhimmissa suurissa kulttuurimaissa yhteiskuntien on pitänyt ryhtyä laajempaan sosiaalipoliittiseen toimintaan. Tästä on esimerkkinä orjien vaikea asema. Maataloustyöntekijät ja talonpojat ovat olleet sosiaalipoliittisten toimenpiteiden kohteena jo vuosituhansia sitten. Sosiaalipoliittisesti agraarikysymys on pysynyt ajankohtaisena jatkuvasti. Nykyisin pienemmässä määrin ja kysymysten luonne on muuttunut.

Keskiaikaisen Euroopan silloista sosiaalipolitiikkaa toteutti kolme toimijaa: kaupunki, seurakunta ja ammattikunta. Jokainen niistä oli vastuussa köyhyydestä tavallaan. Kaupunki rahoitti toimintaa veroilla, seurakunnat saivat lahjoituksia ja ammattikunnat keräsivät jäseniltään maksuja. Kaupunkien köyhäinhoito loi perustan julkiselle yhteisvastuulle, seurakuntien hyväntekeväisyystyö pohjusti vapaaehtoista sosiaalista toimintaa ja ammattikuntien avun muodot loivat pohjan työntekijöiden sosiaalivakuutukselle. (Anttonen & Sipilä 2000, 11-12.)

1700-luvun lopulla teollistuminen toi sosiaalipolitiikalle uusia tehtäviä, jolloin voitiin alkaa puhua varsinaisesta sosiaalipolitiikasta. Sosiaalipolitiikkaan tuli laajat uudet soveltamisalueet, koska patriarkaalisen ja merkantilistisen sääty-yhteiskunnan hajotessa ja kapitalistisen ja liberalistisen suurempaa yksilön vapautta korostavan yhteiskunnan tullessa tämän tilalle, usein menetettiin sosiaalinen turvallisuus ja kohtuullinen elintaso. Tällöin syntyi uusi yhteiskuntaluokka teollisuuden työntekijäin luokka. Tämä luokka sisälsi myös naisia ja lapsia. He joutuivat turvattomaan asemaan, koska vanhat ammattikunnissa käytössä olleet työntekijäin suojelemista koskevat ohjeet eivät koskeneet tätä luokkaa. Lisäksi oli tullut valtaaan liberalistinen katsomus, joka vaati kaikkien rajoitusten poistamista elinkeinoelämästä. Tämän katsomuksen mukaan taloudellisen näkökulman

soveltaminen takasi ihmisille suurimman mahdollisen hyvinvoinnin. Koska ongelmia oli, niin työväenliike nousi taistelemaan työväenluokan puolesta poliittisella, ammatillisella, sivistyksellisellä ja osuustoiminnan alalla. (Nieminen 1955/1984, 18-19.)

Keski-Euroopassa marxilainen sosialismi kehittyi voimakkaaksi taistelujärjestöksi. Saksa oli tiennäyttäjänä sosiaalipolitiikan synnyssä. Siellä syntyi 1860-luvulta lähtien uusi talouspoliittinen suunta, sosiaalireformatorinen koulukunta. Se korosti sitä, että talouspolitiikassa ei tulisi kiinnittää huomiota vain tuotannolliseen ja taloudelliseen, vaan myös eettiseen ja sosiaaliseen näkökohtaan. Ei siis vain tuottavuuden ja taloudellisuuden lisäämiseen vaan myös siihen, miten kasvavat rikkaudet jakaantuvat ihmisten kesken. Miten myös ne ihmiset tulevat toimeen, jotka ovat huonommassa asemassa? Tämä suunta piti tuotannon kysymyksiänsijastaan tärkeämpänä kansantulon jakautumiskysymyksiä. Tämä uusi käsite tuli ihmisten tietoisuuteen vuonna 1873 toimintansa aloittaneen Saksan sosiaalipoliittisen yhdistyksen Verein für Sozialpolitik kautta. Alettiin organisoida uudet talouspoliittiset katsomukset käytännölliseksi toiminnaksi. (Nieminen 1955/1984, 18-19.) Suomessa sosiaalipolitiikan käsitettä alettiin käyttää ensimmäisen kerran 1870-luvulla Y.S. Yrjö-Koskisen ja Th. Reinin toimesta (emt. 36).

Moderniin hyvinvointivaltioon johtanut kehitys alkoi siitä, kun yksilöitä ja heidän perheitään alettiin vakuuttaa erilaisten sosiaalisten riskien varalta. Tämä on osa kansallisvaltiokehitystä. Kansallisvaltiokehityksen ja kahden maailman sodan jälkeen julkisen hallinnon velvollisuudet ja valta kasvoivat. (Kujala & Danielsbacka 2015, 29.) Suomessa vasta 1960-luvulta alkaen on tullut voimaan kaikkiin kansalaisiin ulottuva kattava sosiaaliturva. Esimerkkeinä tästä ovat työeläkelait ja valtion tukema asuntotuotanto. (Koskiahon ym. 1999, 24-25.)

Suomen talouspolitiikka alkoi eurooppalaistua 1990-luvulla. Suomi liittyi Euroopan unionin jäseneksi vuonna 1995. (Böckerman & Kiander 2006, 164.) EU ja OECD toimivat vahvasti monessa Suomen yhteiskuntapolitiikan osa-alueessa taustavaikuttajina. Tästä on esimerkkinä koulutuspolitiikka, joka on yrittäjäyyskasvatuksen kannalta olennaista. Euroopan maiden koulutuspoliittinen yhteistyö ulottuu koko OECD:n historian ajalle. Yhteistyön lähtökohtia on esimerkiksi Rooman sopimus vuodelta 1957. Kansallisvaltiot joutuvat nykyisin sitoutumaan voimakkaammin yhteisiin suuriin projekteihin, ylikansallisiin yrityksiin ja järjestöihin sekä niiden tekemisiin päätöksiin. Kansallisvaltioiden on ollut pakko luovuttaa iso osa päätäntävällästään ylikansallisille järjestöille ja niiden lakia säätäville elimille. Euroopan perustuslaki on kansallisten perustuslakien yläpuolella. Tämä uusi järjestys asettaa kansalliset hallitukset ja niiden ministeriöt

ristiriitaisiin tilanteisiin. EU:ssa valtioiden politiikan säätely perustuu suurelta osalta erilaisiin ohjeisiin ja direktiiveihin. Kansallinen koulutuspolitiikka on alkanut himmenemään. Sitä suunnitellaan hyvin monimutkaisten prosessien kautta. (Rinne ym. 2015, 116-119.)

Tarpeet ovat keskeinen asia sosiaalipolitiikassa. Ne ovat myös yksi tärkeimmistä järjestettävistä asioista sosiaalipolitiikan kentällä. Tarpeiden huomioiminen erottaa valtion markkinoista resurssien kohdentajana ja hyvinvoinnin tukena. Tarpeiden ymmärtäminen on tärkeää tehokkaassa hyvinvointipolitiikassa, muutosten tuottamisessa siihen ja vaihtoehtojen muodostamisessa. (Lister 2010, 167.) Sosiaalipolitiikassa tarpeita on luokiteltu 1960 -luvulla Maslow:n tarvehierarkian avulla. Siinä edetään vaiheittain. Ensin alemman tason tarpeet pitää tyydyttyä, jotta voidaan siirtyä ylemmälle tasolle. Ensin tulevat fyysiset tarpeet. Sitten tulevat turvallisuuden tarpeet. Sen jälkeen tulee rakastamisen ja arvostuksen tarve. Korkeimmalla tarvehierarkian tasolla on itsensä toteuttamisen tarve. (Maslow 1987, 15-26.) Len Doyalin ja Ian Goughin tarveteoriassa vuodelta 1991 sosiaalipoliittisen tarpeen ja politiikan suhde tulee hyvin esille. He hyväksyvät Maslow:n luokituksen ja tekivät siihen vain pieniä lisäyksiä. Yhteiskunnallinen toiminta ja inhimillinen vapaus ovat Doyalin ja Goughin tarveteorian tavoitteina. (Lehtonen 1996, 101; Doyal & Gough 1991, 35-36.)

Hyvinvointivaltion käsite ei siis tarkoita välttämättä vaurasta yhteiskuntaa, vaan valtiota, joka huolehtii ihmisten sosiaalisista olosuhteista ja elämän ehdoista. Hyvinvointivaltion käsite on ollut käytössä Iso-Britanniassa jo 1939. Tällöin käsitteellä haluttiin erottaa tämä sotaa käyvästä valtiosta. Ensimmäisen systemaattisen hyvinvointiohjelman teki sota-aikana sir William Beveridge. Siinä luotiin uutta sosiaalista järjestystä ja uusia mahdollisuuksia sodan ja laman runtelemassa yhteiskunnassa. Aluksi luvattiin oikeus vähimmäistoimeentuloon. Jälkeenpäin hyvinvointivaltion tavoite nousi kohtuulliseen toimeentuloon ja elämisen tasa-arvoistamiseen. Hyvinvointivaltion ideologiaan sisältyy ajatus siitä, että sosiaaliset ongelmat ja köyhyys ovat yhteiskunnallista alkuperää ja niiden hoitamisesta olemme yhteisesti vastuussa. (Julkunen 1992, 11-12.)

Hyvinvointivaltio on ollut tukemassa yrittäjyyttä. Se on tuottanut ja uusintanut työvoimaa. Se on myös torjunut riskejä, joista muutoin yrittäjien voisi olla erittäin vaikea selviytyä.

2.3 Yrittäjyys käsitteenä

Yrittäjyyskäsitteet ovat sidoksissa historiaansa. Yrittäjämäinen toimintatapa nousi kiinnostuksen kohteeksi erityisesti 1980-1990-luvuilla ja kiinnittyi monitieteelliseen kenttään. Keskustelussa olivat mukana eri koulukuntien organisaatioteoreetikot, strategisen ajattelun mallittajat ja organisaation muutosta oppimisprosessin näkökulmasta kuvaavat aikuiskasvattajat. Keskusteluissa nousi esiin yhtäältä organisaatioiden ja ihmisen kiinnittyminen historialliseen yhteyteen ja toisaalta rationaalisen toiminnan kritiikki. Samalla alettiin tutkia ja tulkita muutosta toiminnasta käsin ja osana monimutkaista yhteiskuntaa. Yrittäjän piirteet, kokonaisvaltaisuus, omaehtoinen toimintatapa, riskin ottaminen ja innovatiivisuus, nousevat esiin niin yksilön, ryhmän kuin organisaation toimintatapana. (Kyrö 1997, 191.)

Yrittäjyyskasvatuksen yhteydessä yrittäjyys jaetaan yleensä kolmeen yrittäjyyden muotoon (1) ulkoiseen yrittäjyyteen, (2) sisäiseen yrittäjyyteen ja (3) omaehtoiseen yrittäjyyteen (Ikonen 2006, 18; Leskinen 2000, 35-38; Kyrö 1997, 204; Koiranen & Peltonen 1995). Kyrö ja Ripatti (2006, 18) ja Kyrö ja Carrier (2005, 22-23) lisäävät tähän vielä neljännen yrittäjyyden muodon (4) organisaatioyrittäjyyden. Yrittäjyyden merkitys käsitteenä onkin laajentunut ja täsmentynyt. (Kyrö 1997, 204.)

(1) Ulkoisella yrittäjyydellä tarkoitetaan yrityksen perustamista, omistamista ja pyörittämistä. Ulkoinen yrittäjyys voidaan nähdä itsensä työllistämisen keinoksi. (Leskinen 2000, 8.) Ikonen (2006, 107) mukaan ulkoisessa yrittäjyydessä korostuu tehokkuus. Yrittäjän tavoitteena on hyödyntää olemassa oleva henkinen ja materiaallinen pääoma täysimääräisesti. Yrittäjyyskasvatusta ei tule kuitenkaan nähdä vain ulkoisen yrittäjyyden näkökulmasta, vaan laaja-alaisemmin. Se on enemmän kuin bisnesnäkökulma ja tiedot yrittäjyydestä. (Gibb 2005, 45.)

(2) Sisäisellä yrittäjyydellä tarkoitetaan eräänlaista yrittäjyyden alkuvoimaa, jota pidetään myös hyvän elämän välttämättömänä edellytyksenä. Termillä on suuri myönteinen arvolataus. Sisäinen yrittäjä on henkilö, joka toimii toisen palveluksessa ikään kuin olisi yrittäjä. Sisäinen yrittäjä voi olla myös henkilö, joka käyttäytyy yrittäjämäisesti, ei vain työpaikalla vaan myös elämässä yleensä. Sisäinen yrittäjä voi olla myös spin-off-yrittäjä. Tällainen on yrityksen, yliopiston tai tutkimuslaitoksen sisällä syntynyt yritys, jolla on sellainen innovaatio, jota emoyhtiö tai tutkimuslaitos ei

halua itse hyödyntää. Uuden yrityksen johdossa on yrityksen entiset työntekijät. (Ikonen 2006, 51-53.) Koiranen ja Pohjansaari (1994, 7) määrittelevät sisäisen yrittäjyyden yrittäjämäisenä ajattelu-, toiminta- ja suhtautumistapana. Sisäisen yrittäjyyden käsitteen ongelmana on se, että sillä viitataan sekä yksilön toimintaan, mutta myös ryhmän toimintaan organisaatiossa.

(3) Omaehtoisessa yrittäjyydessä yksilön rooli muuttuu työnjaon ja organisaatioistumisen kautta. Omaehtoisen yrittäjyyden merkitys liittyy yksilön omaan kehittymiseen. Siihen miten hän käyttäytyy, mitkä ovat hänen asenteensa ja mikä on hänen tapansa toimia. Tähän saattaa liittyä myös omistamista. Käsitteeseen liittyy erityisesti vastuu omasta työllistymisestä ja toimeentulosta. (Kyrö 1997, 226.)

(4) Organisaatioyrittäjyydellä tarkoitetaan organisaation kollektiivista toimintatapaa. (Kyrö & Ripatti 2006, 18; Kyrö & Carrier 2005, 22.)

Käytännössä kaikki nämä yrittäjyyden muodot ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja vaikuttavat toisiinsa (Kyrö & Carrier 2005, 23).

3 YRITTÄJYYSKASVATUS KOULUN KONTEKSTISSA

Kasvatuksella on monia määritelmiä. Oppimisessa korostuu nykyään jatkuva oppiminen.

Vuorovaikutus on olennaista yrittäjyyskasvatuksessa käytännössä. Käsittelen tässä luvussa ensin kasvatusta. Sen jälkeen siirryn tarkastelemaan yrittäjyyskasvatusta ja oppimista.

3.1 Kasvatus

Kasvatukselle on eri tieteissä erilaisia määritelmiä. Kasvatus voidaan määritellä lapsen ohjaamiseksi ja johtamiseksi aikuisten maailmaan. Kasvatussosiologiassa kasvatus määritellään sosiaalistumiseksi ihmisen kulttuuriin ja sosiaaliseen ympäristöön. Tämän määritelmän mukaan kasvatuksessa on kyse sopeuttamisesta ja sopeutumisesta. (Hellström 2010, 77.) Kasvatus uskoo ihmiseen. Sen tavoitteena on yksilön tukeminen ja auttaminen hyvään elämään. (Mutanen 2014, 322.)

Kasvatus on aina sosiaalista toimintaa, koska sitä ei voi olla ilman vähintään kahden yksilön muodostamaa yhteisöä. Kasvatus on myös aina yksilöllistä toimintaa. Kasvatuksen maailma ulottuu syntymästä kuolemaan. Nyt, kun ollaan elinikäisen oppimisen maailmassa, niin kaikki inhimilliset kehitystarinat ovat tarinoita kasvamisesta, oppimisesta, kasvatuksesta, koulutuksesta ja opetuksesta. Tästä johtuu se, että kasvatustieteet ovat samassa asemassa yhteiskuntatieteiden ja muiden ihmistieteiden kanssa. (Rinne ym. 2015, 10-11.)

Kasvatustiede tarkastelee maailmaa esimerkiksi siitä näkökulmasta, että missä määrin kasvuympäristö tukee kasvatustavoitteiden saavuttamista (Ikonen 2007, 59). Kasvatuksen ja opetuksen tavoitteena on yleensä vaikuttaa siten, että kasvatettavissa tapahtuu muutos. Tämän takia on tärkeä tuntea ihmisen motivaatiokäyttäytymistä. (Rinne ym. 2015, 83.)

Kasvatus tarkoittaakin laajasti käsiteltynä kaikki niitä ilmiöitä ja muutoksia, jotka saavat aikaan muutosta ihmisen käyttäytymisessä (Koiranen & Peltonen 1995, 11). Kasvatuksen käsitteistön kannalta on epäselvyyttä didaktiikan ja pedagogiikan käsitteiden välillä. Angloamerikkalainen pedagogiikka-käsitteellä tarkoitetaan kontinentaalisen didaktiikan ja pedagogiikan käsitteitä. Britit käyttävät didaktiikka termiä tietynlaisesta formaalista opetustavasta. (Kyrö & Ripatti 2006, 16.)

Nyky-yhteiskunnassa nopea muutos on lisännyt jatkuvan oppimisen ajatusta ja tarvetta hallita nopeasti muuttuvia tilanteita. Tämä korostaa oppimisen taitojen ja motivaation merkitystä. Kansainvälistyminen ja uudet verkottuneet toimintaympäristöt edellyttävät sellaisia sosiaalisen kanssakäymisen taitoja, joita aikaisemmin ei ole tarvittu. Uudet kehittyvät tekniset ympäristöt tarjoavat myös mahdollisuuksia informaation levittämiseen ja hankkimiseen. Samaan aikaan informaation käsittelystä, yhdistämisestä ja kriittisestä arvioinnista pitää huolehtia entistä enemmän. Tällaisten nopeiden muutosten seurauksena syntyy toisaalta epävarmuutta ja sosiaalisia ongelmia. Tämä näkyy lapsissa ja nuorissa lisääntyvinä oppimisvaikeuksina ja motivaatio-ongelmina. Tämä tuo opetuksen ammattilaisille yhä monimutkaistuvia haasteita. (Lehtinen & Vauras & Lerkkanen 2016, 313.)

Vuorovaikutus on olennaista yrittäjyyskasvatuksessa. Kasvatusvuorovaikutus on siitä kasvatuksellinen muoto. Siinä tulee esille erityisesti kulttuurin vaikutus. Myös opettajien omat kokemukset ja ympäristö vaikuttavat kasvatusvuorovaikutuksessa. Yrittäjyyskasvatuksen näkökulmasta otan seuraavaksi esille kaksi tutkijaa, jotka ovat merkittävästi vaikuttaneet kasvatusvuorovaikutukseen.

Venäläinen psykologi Lev Semyonovich Vygotsky (1896-1934) tarkasteli ihmisen oppimista sitä kautta, että miten kulttuuriset käytännöt, sosiaalinen vuorovaikutus ja kieli ajattelun apuvälineenä luovat ihmisen oppimiselle erityislaatuiset edellytykset. Vygotskyn mukaan oppiminen on erityisesti kulttuurissa muodostuneiden tietojen, taitojen ja ajattelutapojen omaksumista. Yksilö saa näitä sosiaalisen vuorovaikutuksen avulla. Tämä tapahtuu, kun yksilö osallistuu kulttuurille ominaisiin toimintoihin ja käyttää kulttuuriperinteeseen liittyviä välineitä. (Rinne ym. 2015, 205-208; Van der Veer & Valsiner 1991, 4-8.)

Koulutus muuttuu historian aikana. Koulutus tekee meistä tässä tilanteessa, ei vain sen, mitä olemme, vaan myös sen, kuka olemme ja minkälaisiksi tulemme. (Moll 2014, 1.) Koulutus on aina kulttuurinen prosessi. Sitä tapahtuu, luokkahuoneissa, kotona ja muissa oppimispaikoissa. Persoonallinen opettaja – oppilas -suhde on keskeistä tehokkaassa pedagogiikassa ja oppimisessa. (Emt. 154-156.)

Vygotsky perusti suhteensa kulttuuriin Durkheimin näkemyksiin (Van der Veer & Valsiner 1991, 206). Vygotsky käsitteli kulttuurihistoriallisessa teoriassaan eläinten ja ihmisten psykologiaa,

primitiivisen ihmisen ja länsimaisen ihmisen psykologiaa, lasten ja aikuisten psykologiaa sekä psykologisesti patologisia ja terveitä kohteita. (Emt. 191.)

Koulua alettiin kritisoida 1900-luvulle tultaessa. Lasten ja yhteiskunnan tarpeita ei huomioitu kasvatuksessa. Opetus oli opettajajohtoista. Kritiikki oli erityisen voimakasta Pohjois-Amerikassa. Keskeinen kehittäjä oli amerikkalainen filosofi ja kasvatustieteiden professori John Dewey (1859-1952). (Rinne ym. 2015, 198-199.)

Dewey:n mukaan opettajien tulisi opettaa omien kokemustensa mukaisesti. Tuolloin julkisella opetuksella oli se vaikutus, että koulutetut kansalaiset ottavat aktiivisen roolin demokratiassa. (Meier & Henderson 2007, 17-18.) Koululaisten tulee opiskella vuorovaikutuksessa, mutta kuitenkin opettajien ohjauksessa. Dewey kiinnitti huomiota ei-kognitiiviseen puoleen oppimisessa. Sillä tarkoitetaan asenteita, emotioita ja moraalista tilaa. (Fishman & McCarthy 1998, 20-21.)

Fishman ja McCarthy (1998, 53-54) pitävät Dewey:n koulutuksellisia ansioina älykkäiden oppilaiden uusien opittujen asioiden käytön lisäämisen ja moraalisten taitojen kehitys niillä oppilailla, jotka vaativat siinä yhteistyötä. Tämä tapahtuu käytännössä siten, että oppilaat osallistuvat itse aktiivisesti opiskeluun, eivätkä ole passiivisia tiedon vastaanottajia. Opetusta tapahtuu myös luokan ulkopuolella.

3.2 Yrittäjyyskasvatus ja oppiminen

Yrittäjyyskasvatuksen käsitteessä tulee huomata kaksi näkökulmaa: yrittäjyyden määrittely ja kasvatuksen käsitteen erilaiset tulkinnat. Käsitteenmäärittelyssä tulee ymmärtää määrittelijän kulttuuri ja lähtökohdat. (Kyrö & Ripatti 2006, 16.) Yrittäjyyskasvatuksen käsite koostuu yrittäjyyden ja oppimisen käsitteellisestä ymmärtämisestä (Ruskovaara & Pihkala & Rytölä & Seikkula-Leino 2013, 46).

Gibb (2005) on esittänyt seuraavan jaon siitä, mistä yrittäjyyskasvatuksessa on kysymys. Hänen mukaansa siinä on kyse oppimisesta yrittäjyyttä varten, yrittäjyydestä ja oppimisesta yrittämisen kautta. Koironen ja Peltonen (1995, 10) määrittelevät yrittäjyyskasvatuksen sellaiseksi toiminnaksi, jossa tehdään oppimisen keinoilla yrittäjyydestä osa oppilaan elämää. Jos tämä onnistuu, niin

syntyy uusia yrityksiä tai jo toimivat yritykset ja työyhteisöt uudistuvat ja kehittyvät innovatiivisemmiksi, tuottavammiksi ja laadukkaammiksi.

Yrittäjyyskasvatus perustuu vahvasti yrittäjyyteen. Ne ovat myös kehittyneet samoista juurista. Yrittäjämäinen käyttäytyminen muutoin kuin yrittäjänä toimivasta henkilöstä käytettynä terminä on kuitenkin tullut laajempaan kielen käyttöön vasta viime vuosikymmenien aikana. Aikaisemmin yrittäjyydellä tarkoitettiin lähinnä vain yrittäjänä toimimiseen liittyviä asioita.

Oppiminen aiheuttaa muutoksen opiskelijoissa. Se voi olla näkyvää tai näkymätöntä. Oppimiseen liittyvä tietoperusta pohjautuu moniin eri tieteenaloihin. Oppiminen on pysyvää muutosta hermoverkkojen toiminnassa, siitä syntyy muistijälki. Nykyisillä aivotutkimuksilla on osoitettu liikunnan ja kognitiivisen suorituksen välinen yhteys, joka perustuu aivojen aineenvaihduntaan. Opetusta suunniteltaessa otetaan huomioon se, mikä keskimääräisesti sopii oppilaille ja heidän yksilöllisiä edellytyksiä oppimiseen tuetaan. (Jyrhämä & Hellström & Uusikylä & Kansanen 2016, 108-109.)

Oppiminen on monitasoista. Käsitteellisessä oppimisessa aikaisemmalla tiedolla on keskeinen merkitys. Monissa tapauksissa uusi tieto perustuu aikaisemman tiedon varaan. Se tarkoittaa tietoa tai laajentaa sen soveltamisalaa. Erityisesti tieteellisissä käsitteissä tilanne on toinen. Uusi opittava tieto onkin ristiriidassa aikaisemman tiedon kanssa. Tällöin vaaditaan toisen tyyppistä tapaa ymmärtää ilmiöitä. Kulttuurin tuottamien usein monimutkaisten käsitteiden oppiminen aiheuttaa yksilöille haasteita. Tieteellisten käsitteiden oppiminen on erityistä, koska tieteellisen tiedon tuottamisella ja välittämällä on yhteiskunnassa erityinen rooli. Osa uudesta tiedosta tallentuu vähitellen yhteisesti jaetuksi kulttuuritiedoksi. Tämän uudet sukupolvet omaksuvat oppimis- ja sosiaalisatohistoriansa aikana. Koulussa välitettävä tieto on suureksi osaksi tieteellistä tietoa tai siihen läheisesti pohjautuvaa. (Lehtinen ym. 2016, 115-116.)

Yrittäjyyskasvatuksessa oppiminen kytkeytyy organisaatioteorioihin. Oppiminen laajenee näin yksilötason asiasta koskemaan koko ryhmää. Ongelmana on ollut se, että uudet ja luovat ratkaisut eivät leviä organisaatioon tai eivät hyödytä muita. Argyris ja Schön jakavat oppimisen yhdenkertaiseen kytkentään (single-loop learning) ja kahden kertaiseen kytkentään (double-loop learning). Yhdenkertainen kytkentä tarkoittaa olemassa olevan osaamisen siirtämistä laajemmalle organisaatioon tai toiminnassa ilmenevien ongelmien korjaamiseen. Tämä on uusintavaa oppimista. Kahdenkertainen kytkentä tarkoittaa uutta luovaa oppimista. Sen avulla syntyy uusia oivalluksia ja

toimintatapoja. (Argyris & Schön 1978.) Tämä on rinnasteista Schumpeterin näkemys innovatiivisuudesta. Schumpeter erotti yrittäjämäiseen oppimiseen liittyvän intuitiivisen toiminnan ja mahdollisuuksien havainnointiin tähtäävät toimenpiteet (Schumpeter 1934).

Organisaation yrittäjämäisestä toiminnasta tuli oma yrittäjyyden muoto (Kyrö 1997, 195). Engeströmin mukaan luovassa oppimisessa tarvitaan hyppy tuntemattomaan. Hän kutsuu tätä ekspansiiviseksi oppimiseksi. (Engeström 1995, 87.) Oppimisen ei tulisi pelkistyä pelkäksi koulun ja oppilaan väliseksi asiaksi. Oppimiseen tulisikin liittyä myös yhteiskunnallinen näkökulma. Engeströmin (1995) mukaan koululaitoksen ongelma onkin usein se, että koulussa oppimisen kohteena on kouluteksti eikä tieto ihmisen elämän toiminnan kehittämisen välineenä. Vastaavasti oppimisen tarkoitus on välineellinen, esimerkiksi selviytyminen kokeista. Oppilaiden toiminta on siis pääsääntöisesti koulunkäynti toimintaa.

Koulun tehtävänä onkin ollut historiallisesti tehostaa yksilön oppiminen, suojaamalla oppimisprosessi käytännön elämässä olevilta häiriöiltä. Kouluista on tullut erillisiä saarekkeita. Vaikka koulujen tarkoituksena on ollut valmistaa oppilasta elämää varten, on koulu samalla irrottanut hänet todellisesta elämästä. Engeströmin mukaan oppimistoiminnan tulisi kuitenkin sisältää tiedon käyttämisen sen todellisessa yhteiskunnallisessa kontekstissa. Tällöin keskitytään pikemminkin tiedon alkuunsaamiseen, tiedon sovelluksiin ja arkielämän käytäntöihin. (Engeström 1983.) Organisaation toimintatavan muuttaminen on pitkä kollektiivinen prosessi (Kyrö 1997, 196).

Kulttuuriperimällä on olennainen merkitys yrittäjyyteen. Historia ymmärretään organisaatiokulttuuriseksi menneisyydeksi erityisesti kahdessa organisaatioteorioiden tutkimussuunnassa. Ne ovat organisaatiokulttuurin lähestymistapa ja kehittävän työntutkimuksen traditio. Jälkimmäinen näistä kuuluu toiminnan teorioihin. Siihen kuuluu myös ekspansiivinen oppiminen. Kulttuuri on kollektiivinen historia. Se on perimä, joka välittyy tai välitetään tulevaisuuteen. Se on kiinni inhimillisessä käyttäytymisessä. Se on jotain, jota opitaan elämän aikana. (Kyrö 1997, 196.)

Yrjö Engeström on luonut kehittävän työntutkimuksen menetelmän, jolla voidaan muuttaa organisaatioita. Muun muassa L. S. Vygotsky on luonut pohjan tähän menetelmään kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian kautta. Kyseisen menetelmän lähtökohtana on ensin analysoida organisaation perimää ja toimintaa nykytilanteessa ja muodostaa tämän pohjalta kollektiivinen näkemys organisaation toiminnasta. Mallissa onkin keskeistä rakentaa yhteys

kulttuuriperimän ja muutostarpeen välille. Tähän prosessiin liittyy myös luova oppiminen. Uutena näkökantana onkin kuvata organisaatio sekä historiansa kollektiivisena tuotteena että tulevaisuuden luoja. (Engeström 1995, 11-12, 87.) Tällöin, kun asiaan liitetään vielä edellä mainitun lisäksi yksilöllisyyden huomioiminen, niin avataan mahdollisuudet yrittäjyydelle. (Kyrö 1997 198-199.)

Organisaation oppimisen mallittamiseen sisältyy ajatus yrittäjämäisestä innovatiivisesta ja uutta luovasta yksilöstä ja ryhmästä. Nämä molemmat yhdistyivät ekspansiivisen oppimisen mallissa. Organisaatioteorioissa kaksi kulttuuria huomioivaa suuntausta, organisaatiokulttuurin ja työntutkimuksen suuntaus, antavat mahdollisuuden ymmärtää yksikön perusluonne, organisaation olemassaolo oman kulttuurinsa tuotteena ja uuden kulttuurin luoja. Organisaatiokulttuurin ja kehittävän työntutkimuksen kautta menneisyys on otettu välineeksi löytää tie tulevaisuuteen. (Kyrö 1997, 199.)

Yrittäjyys on keskeinen osa yhteiskunnan toimintaa. Tästä huomiona voi esittää, että yrittäjyyteen ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota ja resursseja perusopetuksessa. Kun eri aineet kilpailevat tuntikiintiöistä perusopetuksessa, niin yrittäjyyskasvatus uhkaa jäädä toissijaiseen asemaan, koska sillä ei ole ainestatusta. Tällä tarkoitetaan sitä, että se ei ole oma oppiaine koulussa. Opetus rahoitetaan kuitenkin julkisin varoin ja siksi sen tulee tukea aktiiviseksi kansalaiseksi kasvamista myös yrittäjyyden näkökulmasta. (Ikonen 2007, 60.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimuskysymykset ja analysoitu aineisto luovat tutkimuksen perustan. Esittelenkin seuraavaksi työni tutkimuskysymykset, yrittäjyyskasvatuksen Casen Raumalla, tutkimusorientaation ja aineiston keruuna, sisällönanalyysin ja lopuksi aineiston analysoinnin. Tutkielmani liittyy Rauman kaupungin ja Rauman opettajankoulutuslaitoksen yrittäjyyskasvatuksen pilottihankkeeseen ja siksi kuvaan myös hanketta. Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, jossa hyödynnän tapaustutkimuksen ideoita. Tutkimusaineistoani olen analysoinut sisällönanalyysin avulla.

4.1 Tutkimuskysymykset

Olen työssäni kiinnostunut opettajaopiskelijoiden näkemyksistä yrittäjyyskasvatuksesta ja sen toteuttamisesta ala-koulun kontekstissa. Aineistonani ovat opettajaopiskelijoiden lyhyet esseet yrittäjyyskasvatuksesta ja fokusryhmähaastattelu. Kysyn aineiston pohjalta

- (1) Millaisia temaattisia kokonaisuuksia on paikannettavissa opettajaopiskelijoiden näkemyksistä yrittäjyyskasvatuksesta?
- (2) Millaisista osakokonaisuuksista teemat rakentuvat?

4.2 Yrittäjyyskasvatuksen Case Raumalla

Pro gradu -tutkielmani liittyy vuonna 2016 Rauman kaupungin ja Rauman opettajankoulutuslaitoksen yhteistyössä toteuttamaan yrittäjyyskasvatuksen pilottihankkeeseen. Voikin esittää, että hyödynnän työssäni tapaustutkimuksen ideoita. Tapaustutkimuksessa on kyse siitä, että tapaus on monipuolisesti eritelty ja se erittely sisältää aineksia yleistämiseen. Yleistäen kaikkia laadullisia tutkimuksia voidaan toki sanoa tapaustutkimuksiksi. (Eskola & Suoranta 2003, 65.)

Yrittäjyyskasvatusta oli jo toteutettu raumalaisten koulujen perusopetuksessa, mutta toteutuksen tapoja ja opettajien osaamista haluttiin parantaa. Esimerkiksi käsitteellisiä lähtökohtia haluttiin selkeyttää. Hankkeessa suunniteltiin ja toteutettiin ”Yrittäjämäiseen oppimiseen ja informaaliin

oppimisympäristöön perustuva opetuskokonaisuus”, joka sisällytettiin Rauman perusopetuksen opetussuunnitelmaan vuonna 2016.

Pilotti liittyi myös Rauman opettajankoulutuslaitoksessa opettajaopiskelijoille keväällä 2016 toteutettu Yrittäjyys- ja kansalaiskasvatus -opintopaketti. Opintopaketti oli kolmen opintopisteen laajuinen sisältäen teemaan liittyvää luento-opetusta, ryhmäopetusta ja itsenäistä työskentelyä. Luento-opetus sisälsi vierailevien asiantuntijoiden luentoja ja ryhmäopetukseen kuului puolestaan erilaisia vierailuja.

Yhteistyöpilotin taustalla voi nähdä olevan ajatuksen siitä, että informaalia oppimista käyttävässä pedagogiikassa on tärkeää erilaiset oppilaitoksen ulkopuoliset opiskeluympäristöt sekä erilaiset opiskelumateriaalit ja -välineet sekä toimiminen yhteistyökumppaneiden kanssa.

Yrittäjyyskasvatusta voikin ajatella enemmänkin menetelmä- kuin sisältöopetuksena. Tällöin yrittäjyyskasvatus täydentää kasvatustyötä ja lisää informaalia oppimista käyttävän pedagogiikan leviämistä. (Lepistö 2011, 13.)

4.3 Tutkimusorientaatio ja aineiston keruu

Tutkimusorientaationi on laadullinen. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Tällöin ajatellaan, että todellisuus on moninainen kokonaisuus. On tietenkin otettava huomioon, että todellisuutta ei voi pirstoa mielivaltaisiin osiin. Tapahtumat vaikuttavat toinen toisiinsa ja ne ovat monenlaisissa suhteissa toinen toisiinsa. (Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2000, 152.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimuskohdetta pyritäänkin tutkimaan ja lähestymään mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Laadullisessa tutkimuksessa otetaan myös vakavasti objektiivisen tiedekäsityksen rajat. Tutkijan tulee olla tietoinen omasta asemastaan tiedon tuottamisen prosessissa. Ensinnäkin tutkijan pitää huomioida omat arvolähtökohtansa, sillä arvot muovaavat ymmärrystämme tutkimistamme ilmiöistä. Toiseksi on otettava huomioon, että objektiivisuutta ei ole mahdollista saavuttaa tavanomaisessa mielessä, sillä tutkija ja tieto kietoutuvat toisiinsa. Voimme saada tutkimuksen tulokseksi vain ehdollisia selityksiä. Laadullisessa tutkimuksessa on pyrkimyksenä paremminkin löytää tai paljastaa tosiasioita kuin todentaa jo olemassa olevia väittämiä. (Hirsjärvi ym. 2000, 152.)

Laadullisessa tutkimuksessa aineistot ovat verrattain pieniä ja aineiston rajaaminen tapahtuu teoreettisen kattavuuden perusteella. Puhutaan tapauskohtaisesta analyysistä. Tapauskohtaisessa analyysissä kriteerinä käytetään tietyn aineiston teoreettista kiinnostavuutta valitun tutkimusongelman ratkaisussa. Teoreettisen edustavuuden perusidea on se, että nähdään tutkimuksen kohteena oleva tapaus esimerkkinä yleisestä. (Eskola & Suoranta 2003, 64-65.)

Aineiston keruuta tulee myös ohjata jäsentynyt teoreettinen viitekehys. Tapaustutkimuksessa kaikessa yksityisyydessäänkin on kyse siitä, että tapauksen monipuolinen erittely sisältää aineksia yleistämiseen. On kyse siitä, kuinka hyvin tapaustutkimus on kuvattu tai kuinka onnistuneesti se on käsitteellistetty. Periaatteessa kaikki laadulliset tutkimukset ovat tapaustutkimuksia. (Eskola & Suoranta 2003, 64-65.)

Tutkimusaineistonani on Rauman opettajankoulutuslaitoksen Yrittäjyys- ja kansalaiskasvatus -opintojaksolle ja Rauman kaupungin yrittäjyyskasvatuksen pilottiin osallistuvista opettajaopiskelijoista koostuvan ryhmän kanssa tehty fokusryhmähaastattelu ja heidän opintojaksolle tekemänsä lyhyet esseet. Pilottiin osallistui kaikkiaan yksitoista opettajaopiskelijaa ja heistä viisi suostui osallistumaan tutkimukseeni. Nämä viisi ovat kiinnostuneita tutkimuksesta ja yrittäjyyskasvatuksesta yleensä ja heitä voikin pitää hyvin innostuneina asiasta.

Tutkimukseeni osallistui siis viisi opettajaopiskelijaa, joka kirjoittivat aiheesta lyhyet esseet ja osallistuivat fokusryhmähaastatteluun. Tutkimusaineistoni koostuu Rauman opettajankoulutuslaitoksen Yrittäjyys- ja kansalaiskasvatus -opintojaksolle ja Rauman kaupungin yrittäjyyskasvatuksen pilotointiin osallistuvista opiskelijoista koostuvasta fokusryhmähaastattelusta ja heidän opintojaksolle tekemistään lyhyistä esseistä.

1) Ensimmäinen aineistotyyppini on lyhyet esseet. Opettajaopiskelijat kirjoittivat opintojakson ensimmäisellä luentokerralla lyhyesti paperille omat pohdintansa yrittäjyyskasvatuksesta. Aikaa kirjoittamiseen oli noin 10 minuuttia. Tällä pohdinnalla käynnistettiin opintosuoritukseen liittyvän esseen kirjoittaminen. Esseitä täydennettiin opintojakson päättyttyä. Kaiken kaikkiaan opiskelijat kirjoittivat lyhyet esseet siitä, mitä ajattelivat yrittäjyydestä ja yrittäjyyskasvatuksesta.

2) Toinen aineistotyyppini on fokusryhmähaastattelu. Opintojakson päätyttyä toteutettiin fokusryhmähaastattelu. Haastattelussa hyödynnettiin keskustelun ohjaamiseksi ja ideoinnin apuna haastattelukysymyksiä. Olin laatinut ne tutkimuskysymysten pohjalta muun muassa seuraavasti: Mitä Raumalla halutaan saada aikaan tällä pilotilla? Mitä tällä Yrittäjyys- ja kansalaiskasvatus -opintojaksolla tavoitellaan? Mitkä ovat pilotin toteuttamiskeinot? Millaiseksi koetaan pilotin toteuttamiskelpoisuus? Haastattelussa keskusteltiin siis pilotin tavoitteista, pilotin toimintatavoista ja käytännöistä, pilottiin kytkeytyvästä pedagogiikasta ja pilotin tuottamasta oppimisesta.

Fokusryhmähaastattelu toteutettiin keväällä 2016 Rauman opettajankoulutuslaitoksen tiloissa. Saimme käyttöömmekoulun kirjastotilan, jossa saimme olla haastateltavien kanssa keskenämme. Tila oli rauhallinen ja akustiikka oli äänitykseen sopiva. Nauhoitin haastattelun.

Fokusryhmähaastattelu soveltuu hyvin pienen ryhmän haastatteluun ja sen avulla saadaan paljon tietoa. Avointen kysymysten avulla päästään aiheen käsittelyyn. Fokusryhmähaastattelu antaa yksilöhaastattelua paremmin tilaa sosiaaliselle vuorovaikutusprosessille ja ajatusten jakamiselle. Ryhmän koolla on myös merkitystä. Mitä monimutkaisempi tutkimusongelma on, sitä tärkeämpää on se, että fokusryhmän koko on pieni (Berg 2009, 185).

Käytännössä fokusryhmähaastattelussa on asiaan perehtynyt haastattelija, joka kysyy haastateltavilta avoimia kysymyksiä. Haastattelija myös houkuttelee haastateltavat keskustelemaan keskenään. (Berg 2009, 172.) Haastattelija ohjaa ryhmän keskustelua ja pitää keskustelun tutkimusaiheessa (Savin-Baden & Major 2013, 387). Omassa tutkimuksessani fokusryhmähaastattelu kesti yhden tunnin ja 28 minuuttia. Haastattelu loppui, kun kaikki olennainen oli tuotu esille ja kaikki haastateltavat olivat saaneet mielipiteensä sanottua. Enää ei tullut mitään uutta esille. Haastateltava aineisto oli kylläinen. Eskolan ja Suorannan (2003, 62) mukaan aineistoa on riittävästi, kun uudet tapaukset eivät tuo enää mitään tutkimusongelman kannalta uutta tietoa esiin. Litteroin haastattelun aineiston sanatarkasti. Litteroitua aineistoa tuli 35 sivua konekirjoitettua tekstiä.

Fokusryhmähaastattelu on ryhmähaastattelun muoto. Ryhmähaastattelulla tarkoitetaan sellaista haastattelua, jossa on paikalla samalla kertaa monia haastateltavia ja haastattelijoitakin voi olla useampia. Ryhmähaastattelua voidaan käyttää yksilöhaastattelun sijasta tai yksilöhaastattelun

ohella. Yksilöhaastattelun sijasta ryhmähaastattelu on sopiva silloin kun haastateltavat mahdollisesti jännittävät haastattelijaa niin, että yksilöhaastattelu ei toimisi. Tällöin ryhmähaastattelussa haastateltavat saavat tukea toisistaan. Ryhmähaastattelun etu on myös se, että siinä saadaan tavallista enemmän tietoa, osallistujat voivat yhdessä muistella asioita ja saada tukea toisistaan. Kun ryhmähaastattelua käytetään yksilöhaastattelun ohella, niin tällöin voidaan haastatella esimerkiksi ensin yksilönä ja sitten ryhmänä samoja henkilöitä. Ryhmähaastattelun avulla voidaan tutkija tuoda tutkittavien maailmaan. Ryhmähaastattelussa ryhmän kontrolloiva vaikutus voi olennainen. Käyttäytyminen on julkista, koska on yhteisiä kokemuksia. Kun haastatellaan yhdessä niin unohtamista ja väärin ymmärtämistä tapahtuu vähemmän. Sopiva haastateltavien määrä yhdellä haastattelukerralla on 4-8 henkeä. Tämä tulee kuitenkin jokaisen haastattelijan katsoa tilannekohtaisesti. Ryhmähaastateltavan ryhmän tulee olla suhteellisen homogeeninen. Tavoitteena on, että haastattelussa olisi avoin ilmapiiri. Ongelmia saattaa tulla, jos haastateltavien ryhmässä on dominoivia henkilöitä. Ryhmähaastattelussa tavoitteena on vapaamuotoinen ja asiassa pysyttelevä keskustelu. (Eskola & Suoranta 2003, 94-97.)

Fokusryhmähaastattelulla on yksilöhaastattelun kanssa yhteisiä piirteitä ja myös eroavaisuuksia. Ne eroavat toisistaan sekä tehtävän että muodon suhteen. Fokusryhmähaastattelu antaa tutkijoille erityisen viestin sosiaalisesta vuorovaikutuksesta prosessissa ja se vaativat tutkijoita toimimaan tavalla, joka sallii vuorovaikutusprosessin. Käytännön syistä yhä useammat ovat valinneet fokusryhmähaastattelun metodiksi tiedon keruussa. Fokusryhmähaastattelu syrjäytti survey - tutkimuksen esimerkiksi markkinointitutkimuksissa, koska se mahdollisti tutkijoiden ymmärtää ihmisten mielipiteitä ja näkemyksiä nimenomaisesti ja siten mahdollisti esimerkiksi markkinoinnin ammattilaisten tehdä markkinointimateriaalista tehokkaampaa. Tutkijat omaksuivat näitä varhaisia fokusryhmähaastattelutuloksia omista lopputuloksistaan käsin ja nyt tutkijat lukemattomilla eri tutkimusalueilla käyttävät fokusryhmähaastatteluja metodina tietojen keräämiseen. (Savin-Baden & Major 2013, 374).

Jotta ymmärretään ero fokusryhmä ja ryhmähaastattelun välillä yhtä hyvin kuin ymmärretään suhde näiden kahden tiedonkeruumuodon välillä, se auttaa tutkijoita ymmärtämään fokusryhmähaastattelua yleensä. Fokusryhmä on koottu rajoitetusta ryhmästä ihmisiä, jotka keskustelevat keskenään, tarjoavat tietoa tietystä erityisestä aiheesta. Fokusryhmillä on käytännössä käytössään valikoima puitteita lukuisiin päämääriin pääsemiseksi, esimerkkinä tästä on tuotteiden evaluointi markkinointikampanjoissa. Tässä ryhmän tehtävänä on tuoda nopeaa informaatiota määrättyjen asiakkaiden mielipiteistä. Fokusryhmähaastattelu on yhdysside fokusryhmän ja

ryhmähaastattelun välillä. Fokusryhmähaastattelu on perustavaa laatua oleva laadullisen tutkimuksen tiedonkeruumenetelmä. Fokusryhmähaastattelu antaa tutkijoille näkemyksen toiminnan sosiaalisesta prosessista. Fokusryhmähaastattelu on huolellisesti suunniteltu ja valvottu haastattelu. Fokusryhmähaastattelu on erinomainen menetelmä tutkijoille, jotka etsivät oivallusta uudelle alueelle tai hankkivat lähtötilanteen informaatiota ajankohtaisesta kiinnostavasta aiheesta. Fokusryhmähaastattelu soveltuu myös hyvin sellaisiin tilanteisiin, joissa tutkija haluaa ymmärtää ryhmän mielipidettä mieluummin kuin yksilön mielipidettä. (Savin-Baden & Major 2013, 374-376.)

4.4 Sisällönanalyysi

Laadullisen tutkimuksen analyysi etenee aiheen kiinnostuksesta tutkimuksen yhteenvedoon vaihe vaiheelta. Voidaan todeta, että useimmat laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät perustuvat tavalliseen sisällönanalyysiin silloin, kun sisällönanalyysillä tarkoitetaan kirjoitettujen, kuultujen tai nähtyjen sisältöjen analyysiä teoreettisena kehyksenä, joka on väljä. Sisällönanalyysi ei ole näin ollen pelkästään laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmä. Laadullisen tutkimuksen analyysi etenee siten, että ensin tutkija päättää mikä tässä aineistossa kiinnostaa. Sitten tutkija käy läpi aineiston, erottaa ja merkitsee ne asiat, jotka sisältyvät tutkijan kiinnostukseen. Kaikki muu jää pois tästä kyseisestä tutkimuksesta. Sitten tutkija kerää merkityt asiat yhteen ja erikseen muusta aineistosta. Sen jälkeen hän luokittelee, teemoittelee tai tyypittelee aineiston. Lopuksi tutkija kirjoittaa yhteenvedon. (Tuomi & Sarajarvi 2018, 103-104.)

Yksinkertaisimpana aineiston järjestämisen tapana pidetään luokittelua. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa analyysinä luokittelua nimetään usein sisältöjen teemoitteluksi. Teemoittelu on luokittelun kaltaista, mutta siinä painottuu kuitenkin se, mitä kulloisestakin teemasta on sanottu. Tyypittely tarkoittaa sitä, että tapauksia analysoidaan ja siitä pyritään määrittelemään, miten nämä tapaukset voitaisiin ryhmitellä tiettyjen yhteisten piirteiden perusteella (Hirsjärvi & Hurme 2001, 174; Tuomi & Sarajarvi 2018, 107).

Sisällönanalyysi on menettelytapa, jonka avulla voidaan analysoida dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti. Dokumentti on ymmärretty tässä väljästi. Sisällönanalyysillä voidaan analysoida myös täysin strukturoimatonta aineistoa. Tässä pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Sisällönanalyysin avulla saadaan aineisto vain järjestetyksi, jotta voidaan tehdä johtopäätökset. (Tuomi & Sarajarvi 2018, 117.)

4.5 Aineiston analysointi

Laadullisessa analyysissä aineistoa tarkastellaan usein kokonaisuutena. Laadullisessa tutkimuksessa ei tarvita suurta tutkimusyksikköjen joukkoa. Laadullinen analyysi koostuu havaintojen pelkistämisestä ja arvoituksen ratkaisemisesta. Tämä erottelu on vain analyttistä, käytännössä nämä kaksi ovat nivoutuneet toisiinsa. (Alasuutari 2011, 38-39.)

Aloitin analyysin lukemalla huolellisesti litteroidun aineiston ja alleviivasin sieltä tärkeitä esille nousseita asioita tutkimuskysymysteni pohjalta. Tämän jälkeen siirryin pelkistämään havaintoja ja muodostamaan niistä suurempia kokonaisuuksia. Päädyin järjestämään opettajaopiskelijoiden näkemykset yrittäjäyyskasvatuksesta kolmen kokoavan teeman alle. Nämä teemat muodostuivat puolestaan pienemmistä alateemoista.

Tutkittavien henkilöiden tietoja käsitellään tutkimuksessa luottamuksellisesti. Analysointivaiheessa henkilöiden tiedot on muutettu. Tutkimukseen osallistuneiden sukupuolta ei kerrota, jotta heitä ei tunnistettaisi. Suorat lainaukset fokusryhmähaastattelusta tuodaan esille siten, että vastaajia ei ole yksilöity. Vastaajia ei ole myöskään yksilöity esseistä tehdyissä lainauksissa. Murteiden vaikutus lainauksista on poistettu. Kaikki lainaukset ovat opettajaopiskelijan sanomisia tai kirjoituksia.

5 OPETTAJAOPISKELIJOIDEN NÄKEMYKSET YRITTÄJYYDESTÄ JA YRITTÄJYYSKASVATUKSESTA

Tässä tutkielmassa Rauman kaupungin ja Rauman opettajankoulutuslaitoksen pilottihankkeessa olevien opettajaopiskelijoiden näkemyksiä ja ajatuksia yrittäjyydestä ja yrittäjyyskasvatuksesta arvioidaan heidän pilotin aikana kirjoittamiensa lyhyiden esseiden ja fokusryhmähaastattelun pohjalta. Analyysin tuloksena on kolme teemaa, jotka jäsentävät opettajaopiskelijoiden pohdintoja ja näkemyksiä. Teemat ovat analyttisesti erotettavissa toisistaan, mutta samalla kiinteästi sidoksissa toisiinsa. Yksi opetussuunnitelmassa kirjattu tärkeä tavoite on yrittäjyyskasvatus. Pilotin tavoitteena oli rakentaa Rauman kaupungille malli yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisesta, jota lähdetään toteuttamaan kouluissa.

Yrittäjyyskasvatuksesta muotoutui aineistossa hyvin moni-ilmeinen. Se onkin tutkimukseni ensimmäinen teema. Sen sisään muotoutui kolme erillistä alateemaa. Ensinnäkin yrittäjyyskasvatuksen käsitteen subjektiivisuus eli ajatus siitä, että näkemyksiin yrittäjyyskasvatuksesta vaikuttavat vahvasti vastaajan omat mielipiteet ja kokemukset. Toiseksi yrittäjyyskasvatus koetaan hyvin kokonaisvaltaisena opetuskokonaisuutena. Se ei liity vain yhteen oppiaineeseen. Kolmanneksi yrittäjyyskasvatus ymmärrettiin resurssina oppilaille. Se luo pohjan elinikäiselle oppimiselle.

Toinen teema on lapsen asema oppimisessa. Opettajaopiskelijat hahmottivat yrittäjyyskasvatusta vahvasti lasten ja oppilaiden näkökulmasta. Siinä on kolme alateemaa. Sen ensimmäinen alateema on opetuksen suunnittelu. Pilotissa oli kaksi ryhmää, jotka suunnittelivat oman ryhmänsä toiminnan toteutuksen. Lapsilähtöisyys korostui molemmissa ryhmissä. Toinen alateema oli lasten vastuullistaminen oppimisessa ja ryhmän hyödyntäminen. Siinä tuli esille lasten omaehtoisen ajattelun tukeminen. Kolmas alateema on hankkeet. Pilotissa hyödynnettiin konkreettisia hankkeita oppimisen tukena.

Kolmas teema, joka jäsentää aineistoani on toimiva vuoropuhelu. Se on yhteinen tavoite, joka liittyy yrittäjyyskasvatuksen laajempaan koulumaailmaan ja yhteiskunnan kontekstiin. Tämä teema muodostuu kahdesta alateemasta vuoropuhelusta opetuksen, pilotin tavoitteiden ja opettajien välillä sekä lapset osana laajempaa yhteiskuntaa ja perhettä. Vuoropuhelulla opetuksen, pilotin tavoitteiden ja opettajien välillä tarkoitetaan sitä, että pilotista haluttiin saada runko opetustyöhön. Siitä tulisi

aito työkalu opetukseen. Lapset osana yhteiskuntaa ja perhettä käsittää lapsilähtöisen ja käänteisen opetuksen sekä sen, että opetussuunnitelma on taustavaikuttajana opetuksen järjestämisessä. Seuraavaksi esitellään tarkemmin tässä luvussa mainitut aineistosta nousseet teema-alueet ja niiden sisällöt. Käytän esitykseni tukena sitaatteja opettajaopiskelijoiden kirjoittamista esseistä ja haastattelulainauksia fokusryhmähaastatteluista.

5.1 Moni-ilmeinen yrittäjyyskasvatus

Yrittäjyyskasvatus on moni-ilmeinen käsite. Siitä voidaan erottaa aineistossa kolme alateemaa: käsitteen subjektiivisuus, käsitteen kokonaisvaltaisuus ja oppilaan resurssi. Haastateltavat kokevat yrittäjyyskasvatuksen ensinnäkin subjektiivisesti ja heidän omat kokemukset asiaan liittyen vaikuttavat huomattavasti siihen, miten he suhtautuvat yrittäjyyteen. Yrittäjyys voitiin myös ymmärtää positiivisena elämän tyylinä. Tällöin se vastaa hyvin yrittäjyyskasvatuksen tavoitetta.

Subjektiivinen: omat kokemukset vaikuttavat

Pilotin tavoitteena oli rakentaa malli yrittäjyyskasvatuksen tueksi. Yrittäjyyskasvatus näyttäytyi aineistossa kuitenkin hyvin subjektiivisena käsitteenä. Yrittäjyys -käsitteeseen suhtauduttiin pääosin myönteisesti. Ne opettajaopiskelijat, joilla oli myönteisiä kokemuksia tai näkemyksiä yrittäjyydestä, suhtautuivat yrittäjyyteen myönteisesti. Kun taas ne, joille yrittäjyys oli vierasta tai joilla oli negatiivisia kokemuksia tai näkemyksiä siitä, suhtautuivat siihen negatiivisemmin.

Opintojakson alussa kirjoittamissaan esseissä opettajaopiskelijat pohtivat ensin yrittäjyyden käsitettä. Käsitteen mieltämiseen vaikuttaa pohdinnoissa vahvasti opiskelijoiden omat kokemukset yrittäjyydestä. Ne, joilla on itsellään positiivisia kokemuksia yrittäjyydestä omassa yrityksessä tai perheen tai läheisten yrittäjyydestä sekä ne, jotka näkevät yrittäjyyden mahdollisuutena suhtautuvat positiivisimmin yrittäjyyteen. Yrittäjyyteen liittyvinä positiivisina piirteinä nähtiin yrittäjyys motivoivana vaihtoehtona uralle. Se oli eräänlainen mahdollisuus olla oman onnensa seppänä. Toisaalta yrittäjyys voitiin tulkita olla myös vaihtoehto B:nä. Se oli mahdollisuus, jos oma työura ei lähde käyntiin tai työskentely jonkin yrityksen ehdoilla ei tunnu hyvältä vaihtoehdolta.

Ne, joille yrittäjyys on vieras asia eli heillä ei ole yrittäjiä lähipiirissä tai joilla on negatiivisia kokemuksia yrittäjyydestä lähipiirissä, suhtautuvat yrittäjyyteen kriittisemmin. Yrittäjyyteen

liittyvinä negatiivisina piirteinä tuli esille yrittäjyyteen liittyvien virallisten asioiden hoitaminen, paperitöiden paljous ja riskit. Vaikka yrittäjyyteen liittyy negatiivisia mieltymyksiä, niin yhdessä pohdinnassa tuotiin esille käsite yrittäjyydestä voimakkaan positiivisena elämäntapana ja tyylinä toimia asioissa.

Kokonaisvaltainen

Toiseksi yrittäjyyskasvatuksen moni-ilmeisyys näkyy yrittäjyyskasvatuksen kokonaisvaltaisuutena. Sen ei nähty liittyvän vain yhteen oppiaineeseen. Yrittäjyyskasvatuksen sisältöjä tuodaan esille monissa eri oppiaineissa. Esimerkiksi yrittäjäksi ryhtyminen on vain pieni osa yrittäjyyskasvatuksen tavoitteita. Suurempia tavoitteita ovat oppilaan toimiminen aktiivisesti ja koulun asema yhteiskunnan osana.

Yrittäjyyskasvatus sisältyy moniin eri oppiaineisiin, siihen liittyy negatiivisia mielikuvia ja se koettiin myös harhaanjohtavana. Yrittäjyyskasvatusta tulisi soveltaa laajasti kaikkeen opetukseen. Yrittäjyyskasvatuksessa tulisi ottaa esille myös yrittäjyyteen liittyviä asioita. Opintojakson päätyttyä huomattiin opiskelijoiden mielipiteiden tulleen myönteisemmiksi yrittäjyyskasvatusta kohtaan.

Yrittäjyyskasvatus nimi on jossain määrin ongelmallinen. Yrittäjyyskasvatus on mukana monissa eri oppiaineissa. Esille nousi esimerkiksi yhteiskuntaopin vaikutus. Yhteiskuntaoppi ja yrittäjyyskasvatus menevät vahvasti päällekkäin. Molemmat ovat mukana opetussuunnitelmassa. Yrittäjyyskasvatuksen nimeämisestä oltiin myös sitä mieltä, että koska käsitteestä tulee esille huonoja mielikuvia, niin olisiko hyvä, jos yrittäjyyskasvatuksen nimi vaihdettaisiin toiseksi. Nimi koettiin myös harhaanjohtavana, kuten seuraavassa haastattelusitaatissa käy esille.

”-Niin ja ehkä se yrittäjyyskasvatus tavallaan niin se vähän niin ku harhaanjohtava, että ei ehkä niin ku yritetä kasvattaa välttämättä niin ku yrittäjäksi, vaan semmosii ominaisuuksia mitä tarvitaan siin, et enemmänkin se on niin ku semmosii jotakin omatoimisuutta ja luovuutta, jotain tämmösii asioita mitä nyt muutenkin voi ihan piilo-opetussuunnitelmassa tulla.”

Opettajaopiskelija, haastattelu

Opintojakson alussa kirjoittamissaan esseissä opettajaopiskelijat pohtivat myös yrittäjyyskasvatuksen käsitettä. Käsitteen nimeämiseen otettiin kantaa. Sen katsottiin viittaavan turhan vahvasti yrittämisen käsitteeseen. Otettiin esille myös käsitteen soveltuvuus kuvata tarkoitettua sisältöä. Käsite tuntuu mahtipontiselta arkiselle sisällölle. Käsitteen sisältöä tulisi soveltaa laajalti sulautettuna kaikkeen opetukseen.

Yrittäjyyskasvatuksen ajatukset oppilaasta aktiivisena toimijana ja koulusta yhteiskunnan osana ovat olleet olemassa jo pitkään. Nyt tätä kokonaisuutta kutsutaan yrittäjyyskasvatukseksi. Yrittäjiksi ryhtymistä pidetään vain pienenä osana yrittäjyyskasvatuksen tavoitteesta. Yrittäjyyskasvatuksella pyritään muuttamaan arjen toimintojen suhtautumistapaa, asennetta ja toimintatapaa.

Yrittäjyyskasvatukseen liittyy luovuuden ja omatoimisuuden opettaminen, itse tekeminen, oman ja toisen työn arvostaminen, innovatiivisuus, itsenäisyys, kannustaminen, ideointi, toteuttaminen, rohkeus ja vuorovaikutus, kuten voimme lukea opettajaopiskelijan esseestä.

”-Mitä on yrittäjyyskasvatus? Ensimmäisenä tulee mieleen yrittäjäksi ryhtyminen tulevaisuuden työelämässä. Se lienee kuitenkin hyvin suppea määritelmä ja todellisuudesta yrittäjyyskasvatuksesta vain murto-osa. Laajemmin pohtiessani mieleeni nousee sellaisia käsitteitä kuin luovuus, innovatiivisuus, itsenäisyys, kannustaminen, ideointi, toteuttaminen, rohkeus, vuorovaikutus...”

Opettajaopiskelija, essee

Resurssi oppilaille: elinikäinen oppiminen

Kolmanneksi yrittäjyyskasvatus ymmärrettiin resurssina oppilaille. He kasvavat elinikäisen oppimisen käytäntöön ja oppivat jatkuvan oppimisen idean. Oppilaat toimivat koulussa itsenäisesti ja opettajat toimivat ohjaajan roolissa. Opetus koulussa on lapsilähtöistä.

Yrittäjyyskasvatus tarjoaa oppilaille jokapäiväisessä elämässä tarvittavia taitoja ja tietoja. Lasta tulee kasvattaa elinikäiseen oppimiseen. Lapsilähtöisessä ajatusmallissa lapsi kuuluu saada sisäisesti motivoituneeksi. Kouluyhteiskunta ja siellä toimivat opettajat vastaavat monessa kohdassa ihmisten muutoksista teknologisesti muuttuvassa yhteiskunnassa.

Fokusryhmähaastattelussa lähdettiin liikkeelle tavoitteista. Rauman pilotilla ja Yrittäjyys- ja kansalaiskasvatus -opintojaksolla oli molemmilla omat tavoitteet. Opetussuunnitelmaan on kirjattu opetuksen yleiset tavoitteet. Yrittäjyyskasvatus on yksi niistä. Pilotilla pyrittiin saamaan kaupungille yhtenäinen toteuttamistapa jäsentää opetussuunnitelmassa olevaa yrittäjyyskasvatusta. Pilotin tavoitteena oli luoda Raumalle malli, jota toteutetaan sitten käytännön opetuksessa kouluissa. Opintojaksolla perehdytetään opiskelijat siihen mitä yrittäjyyskasvatuksella tarkoitetaan ja käydään läpi tieteellistä tutkimusta ja käytännön hankkeita eri puolilla Suomea.

Opettajaopiskelijoiden asenteella on tärkeä merkitys. He toteuttavat tietämättään opettaessaan yrittäjyyskasvatusta. He luovat työssään yrittelijästä ilmapiiriä. Yrittäjyyskasvatus -teema tulee esille erityisesti aineiston esseissä, koska opiskelijoille tehty kysymyksenasettelu oli sellainen. Tämä käsite on tietysti tärkeä koko tutkimuksen kannalta.

Yrittäjyyden myönteisistä mielikuvista voidaan lapselle kylvää ajatuksen siemen. Yrittäjyydestä voi tulla lapselle jossain vaiheessa aikuisena ammatti. Mediassa on tullut esille viime aikoina nuorten toimimista yrittäjinä. Se katsotaan hyväksi asiaksi, jos esimerkiksi ei ole saanut kesätyöpaikkaa, niin vaihtoehtona voi olla yrittäjänä toimiminen. Yrittäjyyskasvatuksella on siis tulevaisuuteen suuntautuva ennakoiva merkitys, jos lapsi kiinnostuu jossain vaiheessa yrittäjäksi ryhtymisestä. Näin asiaa kommentoituu kahdessa opettajaopiskelijan esseesitaatissa:

”-Yrittäjyyskasvatus peruskoulussa toisi oppilaalle tietoa yrittäjyyteen liittyvistä asioista jo alusta alkaen esimerkiksi liiketoiminnasta, kilpailusta, verotuksesta ja yrittämisen vaikutuksesta omaan elämään. Oppilas saisi tietoa siitä mitä yrittäjyys on nyt ja aikuisena ollessa.”

Opettajaopiskelija, essee

”-Yrittäjyyskasvatus peruskoulussa varmasti auttaisi siihen, että yrittäjyyteen liittyvät asiat olisivat jo alusta alkaen selkeämpiä ja nuori näkisi paremmin mitä yrittäjänä menestyminen vaatii.”

Opettajaopiskelija, essee

Kasvatuksellisesti yrittäjyyskasvatuksessa tulee ottaa esille yrittämisen ja yrittäjämäisen käyttäytymisen vaikutus taloudelle. Näin oppilas hahmottaa asian tärkeyden. Se on osa toimeentuloa. Yrittäjyyskasvatuksen ideat ovat mukana niin opettajankoulutuksessa kuin opetussuunnitelmassakin.

Opettajaopiskelijat täydensivät esseitään opintojakson päätyttyä. Näissä täydennyksissä näkyi, että opettajaopiskelijoiden mielipiteet olivat tulleet myönteisemmiksi yrittäjyyskasvatusta kohtaan. Pilottiin oltiin tyytyväisiä. Sen koettiin hyödyntävän opiskelijoita tulevassa työssä. Pilottiin osallistujat olivat motivoituneita. Opiskelijat ottivat vastuun omalta osaltaan pilotista.

Niiden mielestä, jotka suhtautuivat kriittisemmin yrittäjyyskasvatukseen, oli nyt saavutettu jonkinlainen tasapainotila asiassa ja ainakin käsitteen sisältö ymmärretään nyt paremmin. Selkeää vastausta siihen, mitä yrittäjyyskasvatus on ei yhden opettajaopiskelijan mukaan kuitenkaan saatu.

Yrittäjäkasvatus todettiin olevan tärkeää sekä oppilaille että opettajaopiskelijoille. Nykyisessä globalisoituvassa maailmassa ja epävarmoissa työolosuhteissa vaaditaan erilaisia taitoja kuin aikaisemmin. Tällaisia taitoja ovat luovuus, riskien ottamiskyky, suunnittelukyky, ongelmanratkaisukyky ja tavoitteellisuus. Yrittäjyyskasvatukseen liittyy juuri näiden taitojen vahvistamista. Yrittäjyyskasvatuksen avulla oppilas pystyy viemään ideaansa eteenpäin ja tekemään yhteistyötä toisten kanssa. Opettajat ovat ohjaajan roolissa nykykoulussa. Näin asian ilmaisi yksi opettajaopiskelija:

”-Pikemminkin opettajaopiskelijoille kurssin merkitys piili siinä, että tuotiin julki nykymaailmassa meneillään olevat mittavat muutokset, joihin myös opettajien pitäisi koulussa pystyä reagoimaan. Selvää on, että opettajan perimmäinen tehtävä ei ole tänään enää jakaa tietoa, koska sitä on meidän kaikkien saatavilla koko ajan, vaan opettaja ennemminkin ohjaa oppilaita itse etsimään tietoa, pohtimaan ja ottamaan aktiivisen roolin kautta vastuuta itsestään, tehtävistään sekä myös toisista oppilaista esimerkiksi ryhmätöitä tehdessä. Jotta tämän muutoksen kanssa osaa toimia, tarvitsee opettaja tietoa yrittäjyyskasvatuksesta sekä sen eri mahdollisuuksista – tavallisessa kouluarjessa.”

Opettajaopiskelija, essee

Elävässä elämässä voi käydä kuitenkin niin, että kaikki oppilaat eivät toimi aktiivisesti. Heille myös vastuun ottaminen voi olla vaikeaa. Oppilaille yrittäjyyskasvatuksen pitäisi tarjota jokapäiväisessä elämässä tarvittavia taitoja ja valmiuksia. Tärkeää on myös kasvattaa oppilas elinikäiseen oppimiseen. Yrittäjyyskasvatuksen tulisi painottaa elämänhallintaa, vuorovaikutustaitoja, kykyä kohdata muutoksia sekä sietää pettymyksiä ja epävarmuutta. Lapsilähtöisessä ajatusmallissa lapset kuuluu saada sisäisesti motivoituneiksi. Oppilaille pitää antaa vastuuta. Oppilaiden osallistumista pidetään tärkeänä. Koululla ja opettajilla on tärkeä merkitys yhteiskunnan muutoksessa.

”-Yrittäjyyskasvatuksen ideat vastaavat nykyisen opetussuunnitelman vaatimuksiin lasten osallistamisesta ja jaetusta vastuusta. Koska lapsia kasvatetaan ja opetetaan tulevaisuuden yhteiskuntaa ja tulevaisuuden haasteita varten, tulee opetusta kehittää yhdessä lasten ja ympäröivän yhteiskunnan kanssa.”

Opettajaopiskelija, essee

Koululla ja siellä toimivilla opettajilla on ihmisten käyttäytymisen muutoksiin suuri merkitys. Tämä korostaa näiden toimijoiden tärkeyttä. Koulussa on tärkeä rohkaista oppilaita onnistumaan. Omien tarpeiden ei myöskään aina tule olla etusijalla.

”-Yhteiskunta muuttuu teknologisesti huimaa vauhtia, mutta ihmisten muutoksista vastaavat monessa kohdassa kouluyhteiskunta ja siinä toimivat opettajat. Perusopetuksessa onkin tärkeää saada lapset oppimaan mukaan tuleamisen tärkeyden ja välillä haastamaan omat tarpeensa demokraattisten tarpeiden alle.”

Opettajaopiskelija, essee

5.2 Teema 2: Lapsen asema oppimisessa

Opettajaopiskelijat toteuttivat yrittäjyyskasvatukseen liittyvää käytännön pilottia alakouluissa, Rauman kaupungin 5-6 luokilla, kahdessa eri ryhmässä. Ryhmät toimivat itsenäisesti ja saivat

suunnitella ryhmän sisällä melko vapaasti opintojakson toimintatapoja ja sisältöjä. Pilotin tavoitteena oli luoda malli kouluissa jatkossa toteutettavalle yrittäjyyskasvatus-opetukselle.

Pilotin suunnittelua ja toteutusta pohtiessaan opettajaopiskelijat arvioivat sitä, kuinka yrittäjyyttä tulisi opettaa kouluissa tai kuinka lapset tulisi integroida yrittäjyyskasvatuksen suunnitteluun ja oppimisprosessiin. Lapsen asema ja osallisuus on siis keskeinen teema, jonka kautta yrittäjyyskasvatusta hahmotettiin ja arvioitiin niin osana opetuksen suunnittelua, toteutusta, pedagogiikkaa ja ryhmää.

Lapsen asema oppimisessa -teema koostuu kolmesta alateemasta. Ensinnäkin opetuksen suunnittelusta ja toiseksi lasten vastuullistamisesta oppimisessa ja ryhmän hyödyntämisessä. Kolmanneksi hankkeista.

Opetuksen suunnittelu

Opettajaopiskelijoiden näkemykset lapsi- ja oppilaskeskeisyydestä suhteessa käytännön kokeiluun saivat kuitenkin erilaisia painotuksia. Myös pilottiin osallistuneiden ryhmien välillä oli eroja siinä, kuinka ala-kouluikäiset oppilaat integroitiin osaksi opintojakson suunnittelua ja varsinaista opetusta. Ryhmässä A opiskelijat saivat paljon vastuuta suunnitteluvaiheessa ryhmän toiminnasta ja opintojakson toteuttamisesta. Opettajien rooli oli lähinnä ohjaileva ja kannustava. Ryhmä B:n opettajaopiskelijat suunnittelivat ensin pilotin ja antoivat sitten kuitenkin paljon lasten tehtäväksi.

Pilottiryhmät toimivat kumpikin omalla tavallaan. Toisessa ryhmässä (A) opettajat eivät juuri osallistuneet pilottiin millään tasolla, vaikka pilotin piti olla yhteistyötä. Opettajat kyllä hoitivat asioita, kun pyydettiin, mutta he eivät olleet kovin vuorovaikutteisia. Päävastuu ryhmän toiminnasta jäi siis opettajaopiskelijoille. Toisessa ryhmässä (B) opettajaopiskelijat suunnittelivat pilotin. He esittivät suunnitelman ja sitten siitä saatiin jonkinlainen yhteisnäkemyks. Opettajat ja oppilaat sitoutuivat suunnitelmaan. Koulu halusi selkeän työkalun. Suunnitelma tehtiin kirjallisesti. Opettajaopiskelijat antoivat pilotin koulun käsiin. Koulu ja varsinkin lapset olivat sitoutuneita pilottiin.

Ajatukset lasten ja oppilaiden toimijuudesta ja osallisuudesta olivat siis keskeisessä asemassa pilotin suunnittelussa. Haastatteluissa opettajaopiskelijat saattoivat korostaa lapsilähtöisyyttä, jossa

lapset nähdään aktiivisina toimijoina opetuksen suunnittelussa ja ryhmän toiminnassa, kuten seuraavassa haastattelusitaatissa ilmenee:

”-Meen idea oli koko ajan se, että lähdetään lapsilähtöisyydestä ja vastuun jakamisesta lapsille. Et lapset suunnitteli tätä hanketta siinä mielessä, että me annettiin tietynlaiset puitteet et mitä yrittäjäyyskasvatukseen ja yrittäjyyteen liittyy. Ja ne lähti sitten miettimään mitä asioita pitäisi kehittää ja niitten miettimisen avulla tätä hanketta alettiin viedä eteenpäin. Ja niitten myöskin sillä päätöksellä vastuuta siitä mitä hankkeita, mihin hankkeisiin lapset sitoutuu itse ryhminä ja sitte tavallaan opettajat ohjaa niitä ryhmiä, jotka on sitoutunu ja me ollaan sit opiskelijat vaan tavallaan taustalla vaan siitä. Se oli meidän hankkeen tavallaan ideaki.”

Opettajaopiskelija, haastattelu

Toisaalta oppimisympäristöä voitiin kehittää opettajalähtöisesti ja tällöin lasten rooli suunnitteluvaiheessa oli vähäisempi.

”-Meil oli sit ehkä vähä erityyppinen lähestyminen tai ei ne oppilaat ollu juurikaan mukana siinä suunnittelussa ku oli jotain toiveita mutta sit tuntu että ne opettajat anto sen meille kokonaan sen suunnittelun että ne ei niin kun vaatinut meiltä mitään.”

Opettajaopiskelija, haastattelu

Opettajat eivät uhranneet tässä aikaa pilottiin. Opiskelijat tekivät niin kuin heistä tuntui järkevältä. Ryhmä A:ssa oli opiskelijoille paljon työtä, mutta he saivat myös toteuttaa itseään. Ryhmä B:llä ei ollut juurikaan ylimääräistä työtä. He antoivat paljon lasten tehtäväksi. Tässä nähdään kaksi erilaista esimerkkiä siitä, miten käytännön pilotissa voidaan toimia.

Oppilaat saivat siis vaihtelevan roolin pilotin suunnittelussa. Varsinaisessa opetuksessa lasten aktiivisuutta ja omaehtoisuutta kannustettiin. Nähtiin myös tärkeänä, että opetuksessa hyödynnetään ryhmää ja muuta lasten kasvuympäristöä. Lasten aktiivinen asema tulee esille erityisesti seuraavassa haastattelusitaatissa:

”-Tarkoittaa tällaista käänteistä opetusta. Opettaja tavallaan laittaa lapset oppimaan itsenäisesti ja sitten vaan tarkkailee, miten siinä toimitaan.”

Opettajaopiskelija, haastattelu

Lapsi kannustettiin omaan pohdintaan, oma-aloitteisuuteen ja viemään asioita aktiivisesti eteenpäin. Lapset myös pohtivat, mitä tietävät jo ja mistä muusta heidän pitäisi tietää. Oppilaat saattoivat myös tehdä ensin tehtäviä kotona ja jakaa tästä saamansa kokemusta oppitunneilla. Oli myös tärkeää kasvattaa lasten motivaatiota ja houkutella heidän uteliaisuuttaan esiin. Toimintaa suunnattiin myös lasten omien mieltymysten ja toiveiden pohjalta.

Yrittäjäyys nähtiin tulevaisuuden taitona ja siksi oli olennaista antaa lapsille paljon vastuuta oppimisesta. Lapsi kannustettiin tarkkailemaan ympäristöä ja sitä, mitä yhteiskunnassa voisi edistää ja kehittää. Ajatus on siis se, että lapset oppivat olemaan muutoksessa mukana.

Oppilaiden oppimista tuettiin monin pedagogisin keinoin. Toisinaan lähdettiin liikkeelle kokonaisuuksista, jotka pilkottiin pienempiin osiin. Lasten motivaatiota ja mielenkiintoa pidettiin yllä keskittymällä aluksi asioihin, joista oppilaat olivat kiinnostuneita. Katsottiin myös tärkeäksi puhua ja keskustella käsitteistä. Oppimisprosessiin sisältyi myös paljon erilaisia näkemyksiä ja erimielisyyttäkin, mutta lopulta asioista alkoi hahmottua yhteinen näkemys. Erimielisyydet nähtiin pikemminkin resurssina ja osoituksena siitä, että keskustelun kohteena olevat aiheet kiinnostivat oppilaita.

Omaehtoisen ajattelun tukemisella on tärkeää osa yrittäjäyyskasvatuksessa. Pilotissa tuli esille myös autonomian tunteen opettamisen tärkeys. Samoin tärkeää oli myös pyrkimys pois opettajajohtoisuudesta. Tavoitteena oli pikemminkin se, että päästetään oppilas itse tekemään asioita.

Tarkoituksena oli opettaa autonomian tunnetta. Se on tärkeää oppimisessa, että lapsella pysyisi alkuperäinen uteliaisuus. Kun lapsi tulee kouluun, niin hän on innostunut. Näin asiaa kommentoitiin haastattelussa:

” -Tavallaan tarkoituksena opettaa myöski autonomian tunnetta, koska se on yks tärkeimpiä asioita oppimises. Just tämmöset omien hankkeiden tukemiset koulussa ne on aika isoja tavallaan siinä et se alkuperäinen uteliaisuus pysyy sillä lapsella, joka on jo ekaluokalla ku se tulee kouluun, niin se on hirveen innostunut ja tiedetään, että Suomessa se motivaatio tippuu si koulussa. Vaan se alku-uteliaisuus saadaan jotenkin tukahdutettua, tukahdutettuu suurimmalla osalla ainakin neutraalimpaan suuntaan, et harvoin se menee positiiviseen suuntaan.”

Opettajaopiskelija, haastattelu

Pilotissa pyrittiin pois opettajajohtoisuudesta ja samalla päästetään oppilas itse tekemään. Tavoitteena oli kannustaa aktiiviseksi kansalaiseksi kasvamista ja korostaa ihmisenä kasvamista, kuten seuraava haastattelusitaatti esittää.

” -Ja sitä varmaan sitä alku innostuksen ja uteliaisuuden semmosen ylläpito tai et se jotenki kantais koko elämän, niin siihen varmaan sillä ilmiöpohjaisuudella et niin ko halutaan jollain tavalla päästä, se niin ko tukis sitä sitte.”

Opettajaopiskelija, haastattelu

Opetuksen kiinnostavuuteen pitäisi kiinnittää enemmän huomiota. Oppilaat haluavat opiskella sitä, mikä heitä kiinnostaa. Opettajien pitäisi osata opettaa asiat mielekkäästi ja tehdä niistä kiinnostavia. Oppilaslähtöinen näkökulma opettamiseen tuo parhaan tuloksen. Näin asiaa pohdittiin haastattelussa.

” -Pitäis olla niitä oppilaita kiinnostavia hankkeita tavallaan koulussa et opettajan pitää myydä ja sit se OPSI sill tavalla et sieltä löytyy ne mitä oppilasta kiinnostaa.”

Opettajaopiskelija, haastattelu

Oppilaille annetaan enemmän vastuuta (Tiikkala 2013). Opettaja ei sanelekaan asioita, vaan oppilaalle annetaan mahdollisuus vuorovaikutukseen ja omaan tekemiseen. Oppilas voi käyttää omaa luovuuttaan hyödykseen. Oppilas oppii häntä kiinnostavalla tavalla, kuten seuraava sitaatti esittää.

” -Ja varmaan just et oppilas pääse ite tekemään. Oikeesti lähetään pois siitä opettajajohtoisest, et ylhäältä tulee aina kaikki ideat ja kaikki aiheet eri tehtäviin.”

Opettajaopiskelija, haastattelu

Hankkeet

Haastatteluissa tuli myös esille, että oppilaat oppivat parhaiten, kun he näkevät ja ovat osana kokonaisia prosesseja: suunnitteluvaiheesta toteutukseen. Pilottiryhmässä B hyödynnettiin konkreettisia hankkeita oppimisen tukena. Näin lapsi oppii käytännön taitoja, joita hän voi hyödyntää tulevaisuudessa mahdollista omaa yritystä perustaessaan.

Oppilaat tietävät 5-6 -luokkalaisina paljon, kun he toimivat ryhmässä. Yrittäjyyskasvatus on tänä päivänä sitä, että pitää pystyä toimimaan muutoksessa. Oppilaiden ja opettajien vastuut on kirjattu opetussuunnitelmaan ja perusopetuslakiin. Pilottiryhmässä B toimittiin hankkeiden avulla. Ryhmä A:ssa oli kotitehtävänä suunnitella kortti ja pohtia kysymyksiä yrittäjyydestä.

Olennaista on se, miten pilotti toteutettiin pedagogisesti. Oppilaille annettiin tässä paljon vastuuta. Yrittäjyyskasvatus on tulevaisuuden taito. Se on sitä, että pitää pystyä toimimaan muutoksessa. Pitää myös pystyä tarkkailemaan ympäristöä. Nähdä ympäristössä sen, mitä voi kehittää. Opetus tapahtuu siten, että annetaan oppilaille suunnittelun vastuu. Oppilaat näkevät myös koko prosessin.

Yrittäjyydessä on keskeisenä tekijänä se, miten onnistutaan luomaan yhteistyötä. Tässä pilotissa yhteistyön tekeminen opitaan ryhmissä. Yrittäjyydessä pitää pystyä neuvottelemaan ja saamaan muut ajatusten taakse ja samalla tavalla asiakaskunta sitten hankitaan, jos toimitaan yrittäjinä. Oppilaille annettiin vastuu suunnittelusta ja mahdollisuus vaikuttamiseen. Nämä tavoitteet löytyvät myös opetussuunnitelmasta ja perusopetuslaista, mutta käytännössä näiden tavoitteiden toteutus voi olla kirjavaa. Lapset laitettiin itse pohtimaan tärkeitä asioita ja asioiden eteenpäin viemistä. Mietittiin mitä lapset tietävät ja mitä heidän pitäisi tietää ja keneltä pitäisi kysyä lupia. Jotkut loistivat myös omilla pohdintataidoillaan. Pilotti oli positiivinen ja siinä käytiin konkreettisesti asioita läpi. Jos lapsi joskus perustaa yrityksen, niin hän muistaa pilotin kautta asioita, mitä pitää huomioida yritystä perustettaessa.

”-Kun meil oli sitä tavoitteena tai semmonen yks tavoite, niin se olis jopa hyväkin juttu. Niin meil oli et yks projekti saisi epäonnistua myös näistä.”

Opettajaopiskelija, haastattelu

Kaikki hankkeet onnistuivat. Jos joku hanke olisi epäonnistunut, niin olisi nähty se, että kaikki ei aina mene maaliin asti. Ryhmässä oli 13 hanketta, niistä yksikään ei ollut epärealistinen, vaan ne olivat kouluyhteisöä voimakkaasti kehittäviä hankkeita. Kärki hankkeeksi muodostui koulun liikuntasalin suihkujen lämpötilan tasaaminen. Koulun suihkuissa piti odottaa kauan, ennen kuin veden lämpötila oli sopiva. Meni aikaa ja vettä kului enemmän kuin jos veden lämpötila olisi ollut nopeammin sopiva. Rehtorin mielestä suihkut voisi uusia kokonaan. Toinen toteutunut hanke oli välituntikello, soittokello ja kellotaulu. Näiden avulla tiedettäisiin koko koulun pihalla välituntien aika. Kolmas toteutunut hanke oli jalkapallomaalin verkko. Nyt jalkapallomaalissa ei ollut verkkoa, joten palloa piti aina hakea.

Oppilas tarvitsee sellaista yrittäjyyskasvatusta, jossa oppii arvostamaan toisten työtä. Hankkeet tulisi esitellä ja käydä läpi aikuisten kanssa. Myös epäonnistuneet hankkeet tulisi käydä läpi. Siten jatkossa lapset kokisivat yhteisvastuullisuutta.

Seuraavassa osassa hanketta oli tavoitteena ottaa yhteyttä koulun ulkopuolisiin tahoihin. Opettajat hoitivat tämän. Koulukellohankkeessa otettiin yhteyttä sähkömiehiin ja suihkuhana -asiassa konsulttoitiin Orasta. Oras valmistaa hanoja Raumalla. Ryhmällä A oli kotitehtävä, jossa pyydettiin

suunnittelemaan kortti ja siinä oli myös muutama kysymys yrittäjyydestä, siitä mitä ajatuksia yrittäjyydestä heräsi.

”-Joo siinä sekottajahommassa. Siinä lapset ottivat asian ihan niin ku ajaakseen et kyl ne oli ottanut asian ihan ja tosiaan se oli. Se oli ihan niin ku heidän hommansa ottaa yhteyttä ainakin, että lähettää. Että opettaja tuki siinä tietysti, mutta he otti yhteyttä itte näihin toimijoihin.”

Opettajaopiskelija, haastattelu

Sekoittajalla tarkoitetaan hanaa, jossa kuuma ja kylmä vesi säädetään sopivan lämpöiseksi. Oppilaat ottivat ajaakseen suihkujen lämpötilan tasaamisasian. Se oli sovittu heidän tehtäväkseen. He lähettivät asiasta yhteydenotot. Heillä oli kuitenkin koko ajan opettajien tuki asiassa.

”-Se oli mun mielestä osittain kotitehtävänäkin heillä, et he ottais yhteyttä ja sit niitä yhdes käytiin läpi. Me ei tiedetä siitä projektista sen jälkeen, et mitä on tapahtunut.”

Opettajaopiskelija, haastattelu

Lapset pohtivat asiaa jo kotona. Monella saattoi olla kontakteja vanhempien, sukulaisten tai tuttavien kautta asiaan liittyviin ammattilaisiin. Lapset ottivat jo itse yhteyttä toimijoihin ja sitten yhdessä käytiin läpi mitä asian tiimoilta oli löytynyt. Hanke eteni sitten omaa rataansa. Opettajaopiskelijoilla ei ole hankkeesta tämän jälkeen tietoa.

Oppilaita opetettiin ottamaan yhteyttä eri toimijoihin. Yrittäjämäisenä yhteistyönä oli myös se, että yliopisto on yhteistyössä kunnan kanssa, niin kuin tässä pilotissa. Siinä käytetään molempien asiantuntijuutta hyväksi. Opintojaksoa pidettiin järkevänä esimerkiksi edellä mainitun vuoksi. Opettajaopiskelijat näkivät tässä konkreettisesti teorian ja käytännön kohtaamisen. Yliopisto sai käytännön näkökulman asiaan.

On myös merkityksellistä, että lapset ymmärtävät yhteistyön ja yhdessä tekemisen merkityksen ja arvon. Opetuksessa korostettiin merkittävällä tavalla lasten keskinäisiä suhteita ja ryhmässä oppimista. Pilotissa korostettiin siis jaettua oppimista, jonka lähtökohtana on ajatus siitä, että

nuoretkin oppilaat tietävät ja pohtivat paljon asioita erityisesti silloin, kun he voivat toimia vuorovaikutteisessa ryhmässä.

Ryhmässä opitaan myös vuorovaikutustaitoja, jotka ovat yrittäjyydessä hyvin keskeisiä taitoja. Yrittäjyyskasvatuksessa vuorovaikutustaidoilla ja kyvykkyydellä yhteistyöhön on tärkeä asema. Pilotissa yhteistyön tekemistä ja neuvottelutaitoja opeteltiinkin ryhmissä. Taustalla oli ajatus siitä, että yrittäjän pitää pystyä välittämään ajatuksensa, neuvottelemaan ja myös saamaan muut ajatustensa taakse. Tämä on keskeistä tuotteiden markkinoinnin kannalta. Samalla tavalla kuin vuorovaikutuksessa, ensivaikutelmaa pidettiin tässäkin tärkeänä.

5.3 Teema 3: Toimiva vuoropuhelu

Kolmas teema, joka jäsentää opettajaopiskelijoiden näkemyksiä yrittäjyyskasvatuksen ja yrittäjyyden opettamisesta on kokonaisvaltainen vuorovaikutus. Opetus onnistuu, jos siitä tulee saumaton osa laajempaa opetussuunnitelmaa ja jos oppilaiden keskinäinen vuorovaikutus toimii. On myös merkityksellistä, että vuorovaikutus on integroitunut osaksi pedagogiikkaa ja laajempaa yhteistyöverkostoa. Kolmannen teeman alateemoja ovat vuorovaikutus opetuksen, pilotin tavoitteiden ja opettajien välillä sekä lapset osana laajempaa yhteiskuntaa ja perhettä.

Vuoropuhelu opetuksen, pilotin tavoitteiden ja opettajien välillä

Kansallinen opetussuunnitelma nimeää peruskoulussa annetun opetuksen kehyksen ja sisällöt. Paikallinen opetussuunnitelma laaditaan kansallisen kehyksen perusteella. Opetuksen järjestäjä vastaa opetussuunnitelman laadinnasta ja kehittämisestä. Opetussuunnitelmassa päätetään opetustyöstä ja täsmennetään tavoitteita ja sisältöjä. Siinä otetaan kantaa myös muihin opetuksen järjestämiseen liittyviin seikkoihin. (Rauman kaupunki 2016.)

Perusopetuksen opetussuunnitelmassa pitää ottaa huomioon esimerkiksi esiopetuksen opetussuunnitelma sekä perusopetuksen yhtenäisyys. Valtakunnalliset ja paikalliset päätökset ohjaavat perusopetustoimintaa. Tällaisia ovat perusopetuslaki ja -asetus, valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta, esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, opetuksen järjestäjän hyväksymä

opetussuunnitelma sekä opetussuunnitelmaan perustuva perusopetusasetuksen 9 §:n mukainen vuosittainen suunnitelma. Opettajan pitää noudattaa opetussuunnitelmaa. (Rauman kaupunki 2016.)

Opetussuunnitelmassa opetuksen järjestämisen lähtökohta perustuu arvopohjaan. Perusopetuksen arvopohjan muodostavat ihmisoikeudet, tasa-arvo, demokratia, luonnon monimuotoisuuden ja ympäristön elinkelpoisuuden säilyttäminen ja monikulttuurisuuden hyväksyminen. YK:n yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus, Lapsen oikeuksien sopimus ja Euroopan ihmisoikeussopimus ovat ihmisoikeuksien kannalta keskeisiä asiakirjoja. Yhteisöllisyys, vastuullisuus sekä yksilön oikeuksien ja vapauksien kunnioittaminen ovat asioita, joita perusopetuksen avulla viedään eteenpäin. (Rauman kaupunki 2016.)

Suomalainen kulttuuri korostuu myös opetuksessa. Se on kehittynyt vuorovaikutuksessa pohjoismaisen ja eurooppalaisen kulttuurin kanssa. Kansalliset ja paikalliset piirteet pitää huomioida. Samoin tulee ottaa huomioon kansalliskielet, kaksi kansan kirkkoa, saamelaiset ja kansalliset vähemmistöt. Huomioidaan myös kulttuurimme monipuolistuminen maahanmuuttajien myötä. Korostetaan oppilaan oman kulttuuri-identiteetin muodostumista ja oppilaan asemaa suomalaisen yhteiskunnan osana ja osana globalisoituvaa maailmaa. Opetuksessa otetaan huomioon myös suvaitsevaisuus ja kulttuurien välinen ymmärrys. Perusopetuksessa lisätään tasa-arvoa. Sillä tarkoitetaan niin alueiden kuin yksilöiden välistä tasa-arvoa. Otetaan huomioon myös erilaiset oppijat ja edistetään sukupuolten välistä tasa-arvoa. Opetus on poliittisesti sitoutumatonta eikä tunnusta jotain uskontokuntaa. Arvot tarkennetaan paikallisessa opetussuunnitelmassa. (Rauman kaupunki 2016.)

Yrittäjyyskasvatus on osa laajempaa opetuksen kehystä ja tavoitteita. Rauman perusopetuksen arvopohja kytkeytyykin hyvin yrittäjyyskasvatuksen tavoitteisiin, vaikka yrittäjyyskasvatus ei ole opetussuunnitelmassa selkeänä osa-alueena. Yhteiset asiat voidaan löytää helposti. Otan tässä esille opetussuunnitelmassa olevia yhteisiä piirteitä yrittäjyyskasvatuksen kanssa. Keskeisiksi kehittämissuunniksi on kirjattu seuraavaa. Halutaan siirtyä kohti kehittyvää kasvatusta ja koulutusta, jossa seurataan yhteiskunnan ja työelämän kehitystä. Kokeilun ja oppilaitoksen oman toimintasuunnitelman perusteella tehdään muutokset opetussuunnitelmiin. Otetaan huomioon yrittäjyys, kansainvälistyminen ja ympäristöasiat. Oppimis- ja tiedonkäsityksen uudistaminen ja opetusmenetelmien kehittäminen ovat osa uudistusprosessia. Pyritään kohti yhteiskuntaelämän yhteyksiä, joiden avulla saadaan kuva yhteiskunnan monimuotoisesta toiminnasta ja nostetaan esille työ- ja elinkeinoelämän ja koulutuksen välinen vuorovaikutus sekä yrittäjyyden merkitys

henkilökohtaisella tasolla. Nämä yhteydet ovat tärkeitä myöhemmin työssäoppimisessa ja työllistymisessä. (Rauman kaupunki 2016; Seikkula-Leino 2007, 12.)

Pilotin tavoitteena oli rakentaa koululle ohjeet ja runko yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseksi opetuksessa. Pelkän ohjeet ja runko eivät kuitenkaan riitä, vaan tavoitteiden tulee olla laajemmin jaettuja.

Vuorovaikutus opettajien kesken ja opettajien ja päättäjien välillä tulee olla vahvempaa. Tavoitteet pitää olla selkeät sekä korkeammalla tasolla, että kentällä. Korkeammalla tasolla tarkoitetaan tässä kuntapäättäjiä. Heitä on kunnassa sekä yleisellä tasolla että koulutoimessa. Kentällä tarkoitetaan opettajan opettamista koulussa. Näin asia ilmaistiin haastattelussa:

”-Ja just se et ne tavoitteet on selvät myös niille opettajille ja se et se näkemys ei ole eri siellä korkeammalla tasolla ja siellä kentällä, et tulee sinne kentälle myös ne tavoitteet niin ku hyvin selvästi tiedoks et ne opettajat pystyy sitoutuun siihen sillä vaaditulla tavalla.”

Opettajaopiskelija, haastattelu

Lapset osana laajempaa yhteiskuntaa ja perhettä

Paikallisuus ja oppilaiden vuorovaikutusmahdollisuudet ovat Rauman perusopetuksen keskeisiä alueita. Rauman perusopetuksen tavoitteissa nousee esille, että koulutuksessa ja opetustoiminnassa huomioidaan paikalliset lähtökohdat sekä paikallisen elinkeinoelämän kehittäminen. Osaavan työvoiman turvaamiseksi opetuksessa pitää keskittyä ammattitaidon ja työelämän valmiuksien luomiseen. Tällä tarkoitetaan koulutusta vuorovaikutustaitoihin, tietotekniikkaan, kieliin ja yrittäjyyteen oman ammatin taitojen lisäksi. Perusopetuksen järjestämisessä kiinnitetään huomiota oppilaiden mahdollisuuksiin vaikuttaa työskentelyyn ja toimintaympäristöön. Tämän kautta edistetään oppilaiden hyvinvointia ja vastuulliseksi yhteiskunnan jäseneksi kasvamista. (Rauman kaupunki 2016.)

Opetussuunnitelma perustuu oppimiskäsitykseen. Siinä oppiminen on yksilöllinen ja yhteisöllinen tietojen ja taitojen rakennusprosessi. Tämän avulla syntyy kulttuurinen osallisuus. Opittavana ovat tiedot, taidot sekä oppimis- ja työskentelytavat. Nämä ovat elinikäisen oppimisen kannalta tärkeitä.

Kun oppilas aktiivisen ja tavoitteellisen toiminnan kautta käyttämällä aikaisempaa tietoa, käsittelee opittavaa ainesta, niin hän oppii. Oppiminen riippuu oppijan aikaisemmasta tiedosta, motivaatiosta sekä oppimistavoista. Oppimisympäristöön on kiinnitettävä huomiota. Oppimisen avulla ymmärretään kulttuuria ja opitaan osallistumaan yhteiskunnan toimintaan. (Rauman kaupunki 2016.)

Opetussuunnitelman lisäksi koulumaailmassa puhutaan piilo-opetussuunnitelmasta. Sillä tarkoitetaan koulun virallisen opetussuunnitelman ulkopuolella toteutuvia oppimiskokemuksia. Luokkahuoneen yhteiskunnalliset rakenteet antavat uudenlaista sisältöä opetukseen. Tästä esimerkkejä ovat oppilaiden väliset tasa-arvoiset suhteet, kunnioittaminen ja auttaminen sekä yhteistyökumppanuus. (Saloviita 2006, 77.)

Pilotissa lasten oppiminen sijoitettiin osaksi laajempaa yhteisöä ja yhteiskuntaa. Ryhmä A:n jäsen ilmoitti, että voisi soveltaa pilotissa oppimaansa suoraan käytäntöön.

”-Niin, no meist tuntu et hyvin se meni ja saatiin hyvä paketti. Ja jos ajattelee, et itse olis opettajana koulussa niin hyvinkin vois tehdä sen vaik yks yhteen vaikka suoraan ja tota mein ryhmä meni ihan nolla budjetilla et meil ei sit ollu niin ku yhtään rahaa käytössä et sit se niin ku vaikutti pikkusen siihen, mut sit me muutettiin suunnitelmia ja mentiin sen mukaan et siihen nähden ja lasten palautteen mukaan oli heistä mukava koulupäivä et oli erilaista. Me vähän sotkettiin niitten aikataulut ja sotkettiin ryhmät ja kaikki meni vähän niin ku, niin kyllä se pääasia ja palaute lapsilta oli, pyydettiin ihan paperilla heiltä pienet viestit.”

Opettajaopiskelija, haastattelu

Ryhmään integroitiin myös muita kuin opettajia ja oppilaita. Ryhmä B:n mukaan kuka tahansa koulun henkilökunnasta, voi olla mukana hankkeessa. Heillä oli mukana vahtimestari.

Opetussuunnitelma on koulumaailman taustavaikuttaja. Vaikutusmahdollisuudet ovat yksi opetussuunnitelmassa korostetuista asioista. Opetussuunnitelmassa huomioidaan erityisesti aitoja vaikutusmahdollisuuksia omiin ja ympäröivän yhteiskunnan asioihin. Lasten tulee voida huomata mahdollisuudet asioiden parantamiseen. Pilotissa niin kuin opetussuunnitelmassakin tulee esille ilmiöpohjaisuus. Yrittäjyyskasvatuksen opetus on mainio esimerkki ilmiölähtöisyydestä.

”-Kyl siinä opetussuunnitelmassa just se niin ku korostetaan tossa aiheella sitä ku osallisuutta ja sitä niin ku aitoa vaikuttamismahdollisuutta niihin omiin ja ympäri, ympäröivän yhteiskunnan huomioimista, vuorovaikutusta. Niin ainakin me lähetettiin just siitä et pääsis vaikuttaan siihen et omaan oppimisympäristöönsä aidosti, mutta se ei oo nyt vaan kysely niille mitä ne haluais parantaa, vaan että ne näkis että niillä on nyt mahdollisuus parantaa, et meil ei ollu mitään budjettia että niitten täyty itte miettiä mistä ne hankkii budjettia ja saako ne, tai jotain muuta, mut et näki myös vähän sitä et kuinka paljon asioita siihen loppuviimeksi vaikuttaa jos tuodaan koulun pihaan joku uus kiipeilyteline.”

Opettajaopiskelija, haastattelu

Lasten tulisi nähdä mahdollisuudet parantaa asioita. Heidän tulisi havaita, että kuinka paljon asioita vaikuttaa esimerkiksi siihen, kun koulun pihalle hankitaan kiipeilyteline.

”Tost ilmiölähtöisyydestä just, että et on yks parhaita tää yrittäjyyskasvatusopetus mis sitä voi niin ku toteuttaa et ku pitäis vähä niin ku jokaises oppiainees vähä niin ku toteuttaa, mut tässähän se on just parhaimmillaan, että tulevaisuudessa et jos vedetään tän tyyppinen joku päivä, niin ne lapsethan elää siinä hetkessä ja niin on joku ilmiö meneillään, elää siinä, niin ne haluaa sen siihen mukaan sitten varmasti, jos niitten annetaan niin ku, mikä on tietenkin, mikä on tietenkin hyvä et niitten annetaan se ite suunnitella, nii et me ei voi nyt ees tietää mitä tulevaisuudessa vaik muutaman vuoden päästä.”

Opettajaopiskelija, haastattelu

On myös tärkeää, että opetus kiinnittyy laajempiin ilmiöihin. Tässä tulee esille opetuksen ilmiöpohjaisuus ja/tai paikallisuus. Ilmiölähtöisyydestä on yksi parhaista esimerkeistä juuri yrittäjyyskasvatuksen opetus. Sitä voidaan toteuttaa jokaisessa oppiaineessa. Kun pidetään yrittäjyyskasvatukseen liittyvä kokonainen koulupäivä, niin lapset elävät siinä hetkessä ja saavat itse suunnitella tekemisensä. Paikallisuus on opetussuunnitelmassa tärkeää. Paikallisesti toteutettuna yrittäjyyskasvatuksesta on näkyvää hyötyä kunnassa.

Opetuksessa tulee olla myös laajempia yhteiskunnallisia tavoitteita, kuten vuorovaikutus, yhteistyö ja osallisuus (Käyhkö 2015, 12). Myös esimerkiksi, jos on huonosti motivoitunut ryhmä ja ryhmässä on voimakas ihminen, joka vaikuttaa ryhmään negatiivisen tunteen, niin opettaja voi joustavasti pohtia, että voiko tällaista hanketta viedä eteenpäin vai täytyykö tehdä kokonaan uudenlainen hanke. Vuorovaikutuksen ongelmiin oltiin halukkaita puuttumaan ja pidettiin tärkeänä, että asioista löytyi lopulta yhteinen kieli.

”-Jo tärkeätä on se, et käytetään sellast kieltä, et toinen ymmärtää sit jos puhutaan täst sanast yrittäjäys et toinen ymmärtää mitä se tarkoittaa niin se täs kurssil ollu aika keskeinen teema koko kurssilla ol, mitä myöskin meille on painotettu. Sitä käsitettä on käyty paljon läpi, että me ymmärretään, et se ei ole vaan negatiivissävytteinen sana tai et se on oikeesti positiivinen, siihen sisältyy paljon asioita.”

Opettajaopiskelija, haastattelu

Yrittäjyyteen liittyviä käsitteitä tulee purkaa ja pohtia oppilaiden kanssa. Se auttaa asian hahmottamisessa. Oppilaiden mielenkiinto myös säilyy, kun asia ei ole liian vaikea.

”-Ja just se, et jotenkin miettii silleen et, et näit käsitteitteitä et se on ihan yrittäjä ja yrittää, sehän tarkoittaa et yrittää jotakin just, et voi yrittää nyt yhtä asiaa ja jos se ei onnistu niin sit voi yrittää jotain toista, et sehän on niin ku sellasta et sitä voi sitä asiaa niin kun, just pilkkoa ja miettii sitä yrittämistä ja yrittäjyyttä, yrittelijäisyyttä ja näitä ja voihan sitä just oppilaittenkin kanssa pitää ottaa sen esille, että mitä ne niitten mielestä niin ku on.”

Opettajaopiskelija, haastattelu

”-No siihen voi käyttää vaikka kuinka paljon aikaa, ja jos rupeaa oikeasti miettimään sitä, että oppilaat voi jakaa sellaisiin erilaisiin motivaatio-orientaatioihin. Eli jos lähtee miettimään, että tämä ryhmä on tehtäväorientoituneita, minä laitan heidät johtamaan ryhmää, johon otetaan mukaan suhdeorientoituneita ja niitä, jotka välttelevät mielellään tehtävien tekoa. Jos näitä tilanteita lähtee oikeasti miettimään niin pitkälle kuin työaikaa riittää, niin siihen saa kyllä menemään 24 tuntia vuorokaudessa. Jos haluaa, niin sittenhän näistä saisi huippujuttuja ja sitten ehkä tämä 10 %, joka tavallaan tällä hetkellä näyttää tippuvan Suomen järjestelmästä pois yhteiskunnallisesti ajateltuna, sitä ehkä saataisiin parannettua, mutta tuntuu, että meillä opettajilla ei ole sellaisia resursseja, että ei ihan kaikkeen pystytä.”

Opettajaopiskelija, haastattelu

Tämä edellä oleva jälkimmäinen haastattelusitaatti kertoo olennaisen hyödyn, joka voitaisiin saada aikaan. Tämä pilotti voisi auttaa tähän, esimerkiksi se parantaa vuorovaikutusta. Pystytään tulemaan toimeen erilaisten ihmisten kanssa. Ja jos annetaan oppilaille enemmän vastuuta, niin opettajille jää aikaa keskittyä niihin oppilaisiin, jotka vaativat enemmän huomioimista. Tämä koulupudokkaiden määrän vähentäminen on yksi tärkeimmistä asioista, joita tässä tutkimuksessa tuli esille. Sillä on

suuri yhteiskunnallinen merkitys. Opettajat ovat tässä avainasemassa, koska he näkevät näitä oppilaita läheltä ja pystyvät puuttumaan asioihin. Tässä tulee eteen se, että onko opettajilla riittävästi vuorovaikutuskoulutusta. Opettajat tuntevat itsensä riittämättömiksi. Heiltä puuttuu tietoja ja taitoja. Heillä ei myöskään ole riittävästi aikaa. Aina ei ole myöskään mahdollista ottaa yhteyttä muuhun ammattilaiseen esimerkiksi koulupsykologiin. Ryhmässä A oppilaat saivat valita, halusivatko he olla johtajia, suunnittelijoita vai työntekijöitä. Valinta tehtiin kirjallisessa tehtävässä. Näin hiljainenkin oppilas saattoi valita, että hän halusi olla johtaja. Tätä hän ei ikinä uskaltaisi sanoa luokassa ääneen. Nämä tilanteet ovat käytännössä tavallisia. Monet oppilaat eivät ole luonnostaan puheliaita ja sosiaalisia, vaikka haluaisivatkin toimia kuten tällaiset oppilaat.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Työni tavoitteena on pohtia yrittäjyyskasvatusta opettajaopiskelijoiden näkökulmasta. Työni tuloksena opettajaopiskelijoiden näkemykset yrittäjyydestä ja yrittäjyyskasvatuksesta jäsentyvät kolmen kokoavan teeman alle. Teemassa yksi tarkastellaan yrittäjyyskasvatusta ilmiönä yrittäjyyskasvatuksen käsitteen kautta. Teemassa kaksi lasta tarkastellaan luokassa. Teemassa kolme ollaan luokan ulkopuolella ja yrittäjyyskasvatusta tarkastellaan laajemmin yhteiskunnan ja koulun rakenteiden kautta. Tässä edetään siis yksittäisestä käsitteestä yhteiseen tavoitteeseen.

Ensinnäkin yrittäjyyskasvatuksesta muotoutui aineistossa hyvin moni-ilmeinen. Sen sisään muotoutui kolme erillistä alateemaa: yrittäjyyskasvatuksen käsitteen subjektivisuus eli ajatus siitä, että näkemyksiin yrittäjyyskasvatuksesta vaikuttavat vahvasti vastaajan omat mielipiteet ja kokemukset, yrittäjyyskasvatus kokonaisvaltaisena opetuskokonaisuutena ja yrittäjyyskasvatus pohjana elinikäiselle oppimiselle.

Toinen teema on lapsen asema oppimisessa. Opettajaopiskelijat hahmottivat yrittäjyyskasvatusta vahvasti lasten ja oppilaiden näkökulmasta. Aineistoissa korostuikin yhtäältä lasten vastuullistaminen oppimisessa ja toisaalta lasten vertaisryhmien hyödyntäminen.

Kolmas teema, joka jäseni aineistoa, oli tarve toimivaan vuoropuheluun. Se on tavoite, joka liittyy yrittäjyyskasvatuksen laajempaan koulumaailmaan ja yhteiskunnan kontekstiin. Tarvitaan siis aitoa vuoropuhelua opetuksen, tavoitteiden ja opettajien välillä. Samoin lapset tulee ymmärtää osana laajempaa yhteiskuntaa.

Yrittäjyyskasvatukseen liittyikin vahvoja näkemyksiä, jotka olivat usein subjektiivisia. Yrittäjyys herätti myös tunteita. Haastattelemani opettajaopiskelijat olivat innovatiivisia ja yrittäjyysmyönteisiä ja sisäistivät hyvin yrittäjyyskasvatuksen idean.

Yrittäjyyskasvatuksen sisältöjä voidaan tuoda esille monissa oppiaineissa. Yrittäjäksi ryhtymisen voidaan nähdä olevan vain vähäinen osa yrittäjyyskasvatuksen tavoitteita. Sen sijaan oppilaan toimiminen aktiivisesti ja koulun asema yhteiskunnan osana ovat suurempia yrittäjyyskasvatuksen tavoitteita.

Yrittäjyyskasvatus todettiin tärkeäksi asiaksi sekä oppilaille että opettajaopiskelijoille. Oppilaat kasvatetaan yrittäjyyskasvatuksessa elinikäisen oppimisen käytäntöön. Yrittäjyyskasvatuksen oppien avulla oppilas pystyy viemään ideoitaan eteenpäin ja tekemään yhteistyötä.

Opettajaopiskelijat kokivat puolestaan pilotin hyödylliseksi heidän tulevaa työtään ajatellen. He voivat käyttää pilotissa oppimiaan taitoja tulevissa opetustilanteissa ja -käytännössä.

Yrittäjyyskasvatuksen voidaan katsoa vahvistavan juuri niitä taitoja, joita nykyisessä globalisoituvassa muuttuvassa maailmassa tarvitaan.

Yrittäjyyskasvatuksen pilotissa kiinnitettiin erityistä huomiota lapsiin. Pilotin suunnittelussa oli keskeistä ajatukset lasten toimijuudesta ja osallisuudesta. Pilotin suunnittelun käytännön toteutuksessa oli kuitenkin eroja. Varsinaisessa opetuksessa lasten aktiivisuutta ja omaehtoisuutta kuitenkin kannustettiin. Ryhmän ja lasten kasvuympäristön hyödyntämistä pidettiin myös tärkeänä (ks. Mayall 2009, 2; ks. Woodhead & Faulkner 2008, 34-35).

Koska yrittäjyys nähtiin tulevaisuuden taitona, niin sen vuoksi oli olennaista, että lapsille annettiin paljon vastuuta oppimisessa. Heidän kehoitettiin tarkkailemaan ympäristöään. Näin he oppivat olemaan muutoksessa mukana. Lasten oppimista tuettiin pedagogisten keinojen avulla. Opetuksessa hyödynnettiin esimerkiksi kokonaisuuksia, jotka pilkottiin osiin. Tai opetuksessa lähdettiin liikkeelle asioista, jotka kiinnostivat lapsia. kiinnostavia. Näin saatiin luotua ja ylläpidettyä motivaatiota ja mielenkiintoa.

Omaehtoinen ajattelu on merkityksellistä yrittäjyyskasvatuksessa ja siksi opetuksessa pyritään pois opettajajohtoisuudesta ja annetaan oppilaiden itse tehdä asioita. Tulee myös kiinnittää huomiota opetuksen kiinnostavuuteen, koska oppilaat haluavat opiskella heitä kiinnostavia asioita. Kun opettamisessa on oppilaslähtöinen näkökulma, niin se tuo parhaan tuloksen oppimiseen.

Pilottin toteuttamista pidettiin myös merkityksellisenä sille koululle, missä sitä toteutettiin. Se liittyi kiinteästi koulun omaan ympäristöön ja tämän kehittämiseen. Tässä tulee opetussuunnitelmassa mainittu paikallisuus hyvin esille.

Pilotin tavoitteena on, että opettajaopiskelijat tekevät ohjeet yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen. Koulun henkilökunta halusi, että he saisivat sen avulla aidon työkalun opetukseen. Tällainen työkalu saatiin luotua. Opettajat voivat toteuttaa sitä omalla tyyllillään. Tämä malli antaa rungon toiminnalle.

Kun tarkastellaan toimivaa vuoropuhelua tässä tutkimuksessa, niin emme voi ohittaa opetussuunnitelmaa. Opetussuunnitelma on laaja ja vankka pohja opetuksen järjestämisessä. Rauman perusopetuksen keskeisiä osa-alueita opetussuunnitelmassa ovat paikallisuus ja oppilaiden vuorovaikutusmahdollisuudet. Jotta onnistutaan opetussuunnitelman mukaisesti, niin toimintaan pitää varata riittävästi resursseja. Kun yrittäjäyyskasvatusta toteutetaan paikallisesti, niin siitä on selkeästi hyötyä kyseiselle kunnalle.

Vuorovaikutuksen merkitys korostuu yrittäjäyyskasvatuksessa. Vuorovaikutus onkin tärkeää, jos halutaan puuttua lasten mahdollisiin tai tuleviin ongelmiin. Yksi tällainen ongelma on koulupudokkaat. He ovat nuoria, jotka eivät ole löytäneet suuntaa elämälleen. Koulu on jäänyt kesken. Heillä voi olla myös muita ongelmia. Jos opettajilla on riittävästi aikaa ja hyvät vuorovaikutustaidot, niin he voivat auttaa lapsia, jotka ovat ajautumassa koulupudokkaiksi.

Heikki Hiilamo (2011, 91-93) on tutkinut sosiaalisia mahdollisuuksia. Hän on sitä mieltä, että myönteisten mahdollisuuksien tukeminen edellyttää järjestelmän analyysiä sosiaalisten mahdollisuuksien näkökulmasta. Tässä keskeisiä ovat palvelut kuten koulu ja erilaiset kannustimet.

Mitä ovat sitten myönteisiä elämänmuutoksia tukevat palvelut? Miten kannustimia olisi käytettävä esimerkiksi koulupudokkaiden ja muiden vajaakuntoisten myönteisten elämänmuutosten eteenpäin viemiseen? Veronmaksukyvyyn turvaaminen on tärkeää. Sen takia tarvitaan investointeja tulevaan veropohjaan. Sen vuoksi sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka korostaa lapsiin, nuoriin ja lapsiperheisiin kohdistuvia toimia. Panostaminen lapsiin ja nuoriin sekä koulutukseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen ovat tärkeitä tulevaisuusinvestointeja. Niiden hyödyt näkyvät vasta sitten kun nykyiset nuoret ja lapset ovat aikuisia ja maksavat suurten ikäluokkien eläkkeet ja hoivan.

Sosiaalisessa investointiajattelussa palvelut ja tulonsiirrot edistävät tasaista tulonjakoa sekä luovat yksilöille ja perheille mahdollisuuksia (Hiilamo 2011, 94). Sosiaalisia investointeja korostavassa hyvinvointivaltiossa sosiaalipolitiikka ei ole kustannus vaan tuotantovoima. Julkinen valta mahdollistaa yksilöille ja perheille sen, että he voivat pitää itse huolta itsestään. Voidaankin puhua paremminkin sosiaalisten mahdollisuuksien politiikasta kuin sosiaalisen investoimisen strategiasta. (Emt. 95.)

Hyvinvointivaltion sosiaalinen kestävyys on jäänyt Suomessa vähemmälle huomiolle kuin sosiaalipolitiikan rahoituksen kestävyys. Sosiaalipolitiikka on Suomessa yleensä pelkkä kustannustekijä eikä sitä ole pidetty merkittävänä sosiaalisen ja inhimillisen pääoman varmistajana. Pisa-tutkimusten mukaan Suomen koulujärjestelmä toimii hyvin oppimistuloksien suhteen, mutta ongelmia on nuorten hyvinvoinnissa ja suuressa työttömyydessä. (Hiilamo ym. 2010, 7-8.) Se, että nämä oppimistuloksetkin perustuvat numeroina mitattaviin aineisiin, ei todista mitään lasten taidoista elämää varten.

Aina kun yhteiskunnalliset ongelmat kärjistyvät, niin aletaan kiinnittämään huomiota kouluun ja sen toimintaan. Ajatellaan, että koulun tulisi poistaa yhteiskunnalliset ongelmat ja kasvattamaan kansakunnan hyvinvointia. Koulutuksella on omat velvoitteensa ja mahdollisuutensa yhteiskunnassa. Se ei kuitenkaan milloinkaan ole ollut eikä tule olemaan viimeinen keino ratkaista yhteiskunnan laajoja ongelmia. Aito ja jatkuvasti laadukkaampi kasvatustieteellinen tutkimus auttaa näiden ongelmien ratkaisemisessa. (Rinne ym. 2015, 298.)

Miten yrittäjäyyskasvatuksen toteuttaminen onnistuu käytännössä? Tarvitaan riittävästi resursseja. Opetusryhmät eivät saa myöskään olla liian isoja. Liian isossa ryhmässä tukea tarvitseville oppilaille tulee vaikeuksia. Toisille oppilaille ei saa sälyttää oppilaskaverien opettamista vaan tarvitaan esimerkiksi kouluavustajia isoissa ryhmissä. Yrittäjäyyskasvatus on mukana opetussuunnitelmassa, joten edellytykset sen toteuttamiseen pitää olla olemassa. Ei ole myöskään järkevää luoda opettajille kohtuuttomia vaatimuksia yrittäjäyyskasvatuksen toteuttamiseksi. Myös tuki täytyy olla olemassa, jos oppilas tai opettaja sitä tarvitsee. Oppilaan kohdalla tämä voisi tarkoittaa kouluavustajan apua tai tukiopetusta. Opettaja voi tarvita lisäkoulutusta tai työnohjausta.

Muutaman vuoden päästä voisi tehdä tutkimuksen siitä mitä kuuluu Rauman yrittäjäyyskasvatuksen pilottihankkeelle. Onko pilottihankkeessa käyttöön otetut menetelmät osoittautuneet käyttökelpoiseksi? Saatiinko tässä pilottihankkeen alussa luotua runko yrittäjäyyskasvatuksen toteuttamiselle? Onko tietoa siitä, että onko pilottia sovellettu muualla?

Yrittäjäyyskasvatusta toteuttamalla saadaan luotua nuorille aktivointimalli. Sen avulla nuorista tulee hyviä työntekijöitä tai mahdollisesti yrittäjiä. Nuoret eivät jää toimeettomiksi, vaan heillä on monia mahdollisuuksia. He uskovat itseensä eivätkä lannistu ensimmäisestä vastoinkäymisestä. Kun ihmiset voivat hyvin, niin yhteiskuntakin toimii paremmin. Kasvulle ja kehitykselle on hyvät edellytykset.

LÄHTEET

Alasuutari, Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2000) Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Tampere: Vastapaino.

Argyris, C. & Schön D. (1978) Organisational Learning: The Theory of Action Perspective. Massachusettes: Reading, Addison & Wesley.

Begg, David & Vernasca, Gianluigi & Fischer, Stanley & Dornbusch, Rudiger (2011) Economics. Tenth edition. London: McGraw-Hill Higher Education.

Berg, Bruce L. (2009) Qualitative Research Methods for the Social Sciences. Seventh Edition. Boston: Allyn & Bacon.

Böckerman, Petri & Kiander, Jaakko (2006) Talouspolitiikka. Teoksessa Saari, Juho (toim.) Suomen malli – Murroksesta menestykseen? Helsinki: Yliopistopaino, 135-172.

Doyal, Len & Gough, Ian (1991) A Theory of Human Need. London: Macmillan.

Engeström, Yrjö (1983) Oppimistoiminta ja opetustyö. Tutkijaliiton julkaisusarja 24. Helsinki: Tutkijaliitto.

Engeström, Yrjö (1995) Kehittävä työntutkimus. Perusteita, tuloksia ja haasteita. Helsinki: Painatuskeskus.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2003) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Fishman, Stephen M. & McCarthy, Lucille (1998) John Dewey and the Challenge of Classroom Practice. New York: Teachers College Press.

Gibb, Alan (2005) The future of entrepreneurship education – Determining the basis for coherent policy and practice? In Kyrö, Paula & Carrier, Camille (Eds.) The Dynamics of Learning Entrepreneurship in a Cross-Cultural University Context. Entrepreneurship Education Series

2/2005. Hämeenlinna: University of Tampere. Research Centre for Vocational and Professional Education, 44-67.

Harvey, David (2008) Uusliberalismin lyhyt historia. Suomentanut Kaisa Koskinen. Tampere: Vastapaino.

Hellström, Martti (2010) Sata sanaa kasvatuksesta. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hiilamo, Heikki (2011) Uusi hyvinvointivaltio. Helsinki: Like.

Hiilamo, Heikki & Kangas, Olli & Manderbacka, Kristiina & Mattila-Wiro, Päivi & Niemelä, Mikko & Vuorenkoski, Lauri (2010) Hyvinvoinnin turvaamisen rajat. Näköaloja talouskriisiin ja hyvinvointivaltion kehitykseen Suomessa. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2001) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2000) Tutki ja kirjoita. 6. uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Ikonen, Risto (2006) Yrittäjyyskasvatus. Kansalaisen taloudellista autonomiaa etsimässä. Helsinki: Minerva.

Ikonen, Risto (2007) Yrittäjyyskasvatuksen historiallista taustaa. Teoksessa Kyrö, Paula & Lehtonen, Heleena & Ristimäki, Kari (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007. Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu. 44-61.

Julkunen, Raija (1992) Hyvinvointivaltio käännekohdassa. Tampere: Vastapaino.

Jyrhämä, Riitta & Hellström, Martti & Uusikylä, Kari & Kansanen, Pertti (2016) Opettajan didaktiikka. Jyväskylä: PK-kustannus.

Keskitalo-Foley, Seija & Komulainen, Katri & Naskali, Päivi (2010) Risto Reipas riskinottaja. Koulutuspolitiikan tavoitteleva ihannekansalainen. Teoksessa Komulainen, Katri & Keskitalo-

Foley, Seija & Korhonen, Maija & Lappalainen, Sirpa (toim.) Yrittäjyyskasvatus hallintana. Tampere: Vastapaino. 15-36.

Koiranen, Matti & Pohjansaari, Tuija (1994) Sisäinen yrittäjyys. Innovatiivisuuden, laadun ja tuottavuuden perusta. Tampere: Konetuumat.

Koiranen, Matti & Peltonen, Matti (1995) Yrittäjyyskasvatus. Ajatuksia yrittäjyyteen oppimisesta. Valkeakoski: Konetuumat.

Koskiahho, Briitta & Nurmi, Johanna & Virtanen, Petri (1999) Kansalaisen sosiaalipolitiikka. Kansalaisyhteiskunta ja hyvinvointivaltio 2000-luvulla. Porvoo: WSOY.

Koskiahho, Briitta (2008) Hyvinvointipalvelujen tavaratalossa. Palvelutalous ja sosiaalipolitiikka Englannissa, Ruotsissa ja Suomessa. Tampere: Vastapaino.

Kujala, Antti & Danielsbacka, Mirkka (2015) Hyvinvointivaltion loppu? Vallanpitäjät, kansa ja vastavuoroisuus. Helsinki: Tammi.

Kyrö, Paula (1997) Yrittäjyyden muodot ja tehtävät ajan murroksissa. Jyväskylä Studies in Computer Science, Economics and Statistics. University of Jyväskylä.

Kyrö, Paula & Carrier, Camille (2005) Entrepreneurial Learning in Universities: Bridges across Borders. In Kyrö, Paula & Carrier, Camille (Eds.) The Dynamics of Learning Entrepreneurship in a Cross-Cultural University Context. Entrepreneurship Education Series 2/2005. Hämeenlinna: University of Tampere. Research Centre for Vocational and Professional Education, 14-43.

Kyrö, Paula & Ripatti, Anna (2006) Yrittäjyyden opetuksen uudet tuulet. Teoksessa Kyrö, Paula & Ripatti, Anna (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 4/2006. Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna. 10-31.

Käyhkö, Leena (2015) ”Kivi kengässä” – opettajat yrittäjyyskasvatuksen kentällä: Tutkimus koulun ja paikallisyhteisön kumppanuudesta. Helsingin yliopisto. Käyttäytymistieteiden laitos. Kasvatustieteiden tutkimuksia 263. Helsinki 2015. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-0314-7>.

Lehtinen, Erno & Vauras, Marja & Lerkkanen, Marja-Kristiina (2016) Kasvatuspsykologia. 3. uudistettu painos. Jyväskylä: PK-kustannus.

Lehtonen, Heikki (1996) Sosiaalipolitiikka moraalitaloutena. Tampere: Caudeamus.

Lepistö, Jaana (2011) Tarvitseeko opettajankoulutus yrittäjyyskasvatusta vai yrittäjyyskasvatus opettajankoulutusta? Luokanopettaja- ja käsityön aineenopettajaopiskelijoiden näkemyksiä yrittäjyyskasvatuksesta. Teoksessa Rytkölä, Tiina & Ruskovaara, Elena & Järvinen, Minna Riikka (toim.) Yrittäjyyskasvatus perus- ja toisella asteella – näkökulmia pedagogiikan kehittämiseen. Helsinki: Kerhokeskus – koulutyön tuki ry. 13-29.

Leskinen, Pia-Lena (2000) Yrittäjyyttä etsimässä - kokemuksia ja ajatuksia yrittäjyyskasvatuksesta. Helsinki: Edita.

Lister, Ruth (2010) Understanding theories and concept in social policy. Bristol: Policy Press.

Maslow, Abraham H. (1987) Motivation and Personality. 3rd ed. New York: HarperCollins.

Mayall, Berry (2009) Towards a Sociology for Childhood, thinking from children's lives. Glasgow: Open University Press.

Meier, Daniel R. & Henderson, Barbara (2007) Learning from Young Children in the Classroom. The Art & Science of Theatcher Research. New York: Theatchers College Press.

Moll, Luis C. (2014) L.S. Vygotsky and Education. New York: Routledge.

Mutanen, Arto (2014) Tieto, tutkimus ja kasvatus. Teoksessa Saari, Antti & Jokisaari, Olli-Jukka & Värri, Veli-Matti (toim.) Ajan kasvatus. Kasvatusfilosofia aikalaiskritiikkinä. Tampere: Tampere University Press. 322-339.

Nieminen, Armas (1955/1984) Mitä on sosiaalipolitiikka? Tutkimus sosiaalipolitiikan käsitteen ja järjestelmän kehityksestä. Porvoo: WSOY.

Patomäki, Heikki (2007) Uusliberalismi Suomessa. Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Rauman kaupunki (2016). Viitattu 10.4.2016.

http://opspro.peda.net/rauma/viewer.php3?DB=raumanops&mode=2&document_id=297 .

Raunio, Kyösti (1989) Sosiaalipolitiikan peruskysymyksiä. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.

Rinne, Risto & Kivirauma, Joel & Lehtinen, Erno (2015) Johdatus kasvatustieteisiin. 8. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ruskovaara, Elena & Pihkala, Tapio & Rytölä, Tiina & Seikkula-Leino, Jaana (2013) Opettajat yrittäjyyskasvatuksen toteuttajina – käytäntöjä ja taustatekijöitä. Yrittäjyyskasvatuksen aikakauskirja 1/2013, 45-62.

Saloviita, Timo (2006) Yhteistoiminnallinen oppiminen ja osallistuva kasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus.

Savin-Baden, Maggi & Major, Claire Howell (2013) Qualitative Research. The essential guide to theory and practice. London: Routledge.

Schumpeter, J. (1934) The theory of economic development. Cambridge, MA.: Harvard University Press.

Seikkula-Leino, Jaana (2007) Opetussuunnitelmauudistus ja yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen. Opetusministeriön julkaisuja 2007:28. Helsinki.

Smith, Adam (2015/1776) Kansojen varallisuus. Tutkimus sen luonteesta ja syistä. Englannin kielinen alkuteos: An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Suomentanut Jaakko Kankaanpää. Helsinki: WSOY.

Tasavallan presidentin kanslia (2019). Tasavallan presidentti Sauli Niinistön uudenvuoden puhe 1.1.2018. Viitattu 31.3.2019.

<https://www.presidentti.fi/puheet/tasavallan-presidentti-sauli-niiniston-uudenvuodenpuhe-1-1-2018/>

Tiikkala, Anne (2013) Yrittäjyyskasvatuksen arvoja etsimässä. Design-tutkimus opettajankoulutuksen opetussuunnitelmien kehittämisessä. Turun yliopiston julkaisuja sarja 368. Turku.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Van der Veer, Renè & Valsiner, Jaan (1991) Understanding Vygotsky: A Quest for synthesis. Oxford: Blackwell.

Woodhead, Martin & Faulkner, Dorothy (2008) Subjects, Objects or Participants? Dilemmas of Psychological Research with Children. In Christensen, Pia & James, Allison (Eds.) Research with Children. Perspectives and Practices. London: Routledge, 10-39.

LIITTEET

Liite 1. Haastattelukysymykset

- Mitä Raumalla halutaan saada aikaan tällä pilotilla? Mitä tällä Yrittäjyys- ja kansalaiskasvatus - opintojaksolla tavoitellaan?
- Mitkä ovat pilotin toteuttamiskeinot?
 - Miten pilotin tavoitteet saavutetaan? Mitä pilotin tavoitteiden saavuttamiseen vaaditaan?
 - Miten opetus tapahtuu? Mitä menetelmiä on? Millaista yrittäjyyskasvatusta oppilas tarvitsee nyt ja tulevaisuudessa?
 - Onko yrittäjämäistä yhteistyötä ollut eri toimijoiden välillä?
 - Mitä merkitystä on vuorovaikutteisudella? Miten se käytännössä toteutuu pilotissa?
 - Miten opetussuunnitelman tavoitteet näkyvät pilotin toteutuksessa?
 - Mielipiteitä Yrittäjyys- ja kansalaiskasvatus -opintojakson opetuksesta.
 - Mitä näkemyksiä on siitä, minkälaiset valmiudet pilotti antaa toimia käytännössä?

Minkälaiseksi koetaan pilotin toteuttamiskelpoisuus?